

COLOFON

'Rosmalla' (ISSN 0925-2894)
wordt vier keer per jaar uitgegeven
onder eindverantwoording van
het bestuur van de
Heemkundekring Rosmalen

Postbus 64 – 5240 AB Rosmalen
www.heemkundekringrosmalen.nl

Werkgroep Redactieraad 'Rosmalla':

- Harry Coppens
- Martien Veekens
- Henk de Werd

Ontwerp en opmaak:

- Martien Veekens

Productie:

- Grafisch Ontwerp Atelier Meijis
- Drukkerij Van Gerwen

Losse nummers:

- € 4,50 per uitgave

Distributieadres:

- Stationsstraat 8,
5241 EE Rosmalen,
Tel.: 073-5218349

Kopij via e-mail

- martienveekens@hetnet.nl

**Iedere auteur draagt
persoonlijke verantwoordelijkheid
over zijn of haar artikel.**

**Niets uit deze uitgave
mag worden vermenigvuldigd,
tenzij bronvermelding plaatsvindt.**

Op 1 maart 2004 bestond het bestuur
van de Heemkundekring Rosmalen uit:

- Dorry Derhaag-Doomernik
(voorzitter)
- Jan Hoofs
(vice-voorzitter)
- Loek Hoogervorst
(1e secretaris)
- Martien Veekens
(2e secretaris)
- Kees van den Broek
(penningmeester)
- Kees Hellemons
(bestuurslid)
- N.N. (vacature)

JAARGANG 14 - NUMMER 1 MAART 2004

INHOUDSOPGAVE

	<u>Pagina</u>
<i>Gérard Valk</i>	
Architect van de Bernadette-kerk Jan van der Valk	10
<i>Henk Beijers</i>	
Opt Kaudewater gevangen	45
<i>Wim Veekens</i>	
Toponiem Molendreef op Eikenburg te Maliskamp	38
<i>Harry Coppens</i>	
Rosmollese van 't jaor 2003	2
Voor U gehoord - 33	46
<i>Henk de Werd</i>	
500-jarig jubileum Gilde St.Catharina - St.Joris	12
Jongste historie Gilde St.Catharina - St.Joris	14
Koningen en Keizers Gilde St.Catharina - St.Joris	23
<i>Martien Veekens / Yvonne van der Heijden</i>	
Kwartierstaten van getogen Rosmalenaren – 14	
Bets van Bussel - van Herpen	8
Kwartierstaten van getogen Rosmalenaren – 15	
Martien van Helvoirt, 48 jaar gildenbroeder	16
<i>Martien Veekens</i>	
Toestand der Gemeente over het jaar 1904	9
Drie royen fluelen mantels uit Rosmalen (1583)	26
St.Jorislid	31
Mariënwater, Catharina en Barbara	33
Een idee bij viering 500 jaar Gilde Rosmalen	36
De Kroniek van Molius + Wapen Willem Molius	44
<i>Van het bestuur</i>	
Heemkundekring Rosmalen dankt zijn sponsors	48

HERKOMST ILLUSTRATIES

Bij de omslag:

De foto op de omslag (afkomstig van de nieuwjaarswens 1994 door Mr R.J.J.M. Pans) toont de monumentale *Tilia Vulgaris* (Hollandse linde) op de motte van het in 1485 door o.a. ridder Jan van Baexen gestichte Augustinessenklooster 'Annenborch' in de huidige Overlaet. Jan van Baexen werd in 1505 *Heer tot Rosmalen* en in 1509 *Laagschout van 's-Hertogenbosch*. De *Annenborchboom* is de oudste boom binnen onze gemeentegrenzen. De herinnering aan de erkenning van Rosmalen als een *Heerlijkheid* hopen we rond 25 oktober 2005 samen te kunnen vieren met onze zusterverenigingen Berlicum en Nuland, welke dan eveneens aan hun 500e heerlijkheidsverjaardag extra aandacht willen besteden.

Familie Coppens: pagina 2

Collectie Heemkundekring Rosmalen: pagina 3, 5, 20, 24, 31

Collectie Henk de Werd: pagina 12-25

ROSMOLLESE VAN 'T JAOR 2003

Ze hèn mèn gevraagd um de Rosmollese van 't jaor (dus ginne Bossche Rosmollese, net zo min ès Jan Heijmans unne Bossche Rosmalenaar is, al stû dè dan wel in Bossche Bladen¹) niet in het A.B.N. maar in het A.B.R. het Algemeen Beschaafd Rosmolles, in heur èige taol toe te spreek. Dè's vur mèn 'n kaauw kunsje. Daor hèn'k echt gin spoedcursus vur hoeve te volge, want die taol hèn'k wel onder de knie. Die is mè'n zogezeed mi de papelepel ingegeve.

Ik mot wel toegeve dè'k veul steun gehad hèn van Gretje van de Doele, die nog 'n schòn aauw boerderij hèn die voort op de Monumentenlijst stû. Alli:n de boerderij en Gretje zellef dus nie, al kum tie d'r volges mèn toch òk wel vur in onmerking. Mar dieje mins praot 't Rosmolles ès gin aander. En vurrig jaor, 't jaor van de boerderij, moeg de heemkunde vereniging van hum daor op zènne misse 'n tentoonstelling inrichte. En umdè Gretje gin toebakkes is en gèire 'n péepke buurt hèn'k m'n Rosmolles weer aarig weete op te haole door veul mi hum te praote. Vural deur hum te laote praote.

Vur m'n zeuvende hèn'k trouwes noit anders gepraot of geheurd. Ik wies nie detter erges anders wier gepraot. Nederlands waar vur mèn gewoon un vrènde taol. Toen ze boove de riviere al aardappels aate, aat ik nog iedere dag

¹ M.V.: Harry verwijst hier naar een beledigend artikeltje *Een 'Bossche' Rosmalenaar* van Theo Hoogbergen in het (overigens prachtige) tijdschrift *Bossche Bladen* (jrg. 5, 2003, nr. 3, pagina 74)

èipel of òk wel 's èrpel. Op taolgebied waar ik in feite unne allochtoon en kennis van die taol heurde bè 't inburgere. Mar vur die taol van oew moeder hoefde oew èige nie te schaame, net zo min ès vur oew èige moeder. Want:

*Mit oew moedermelk kriegde
Ok meteen oew moeders taol
Van het uurste kriegde body
Van het tweede wierde verbaal
Sprèk durrem dus mi ere*

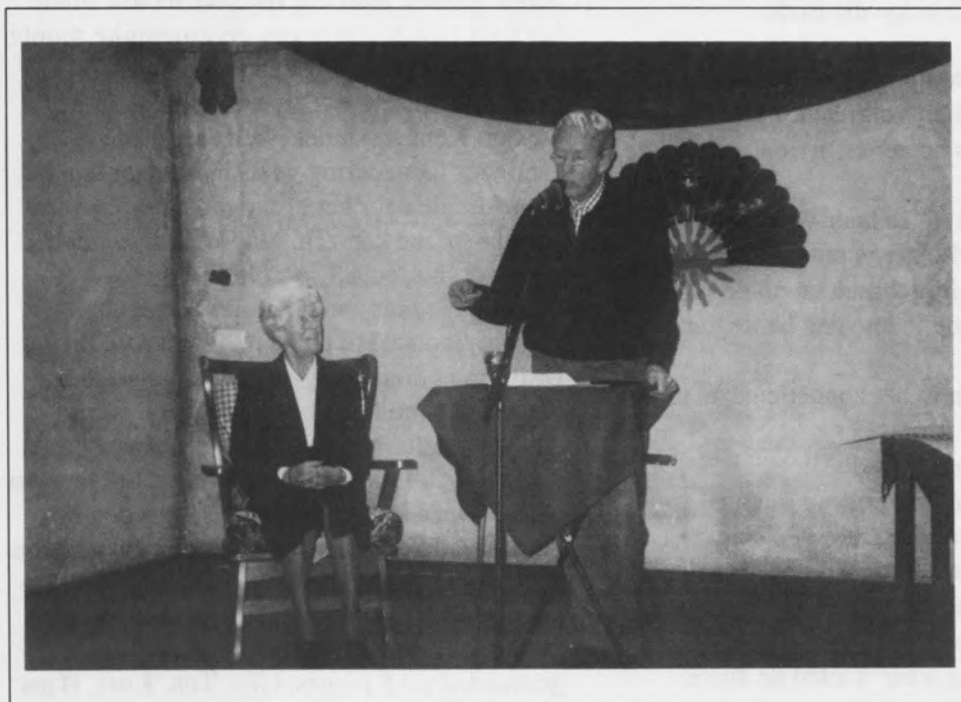
*Oew èige dialect
Want ellek veugelke zingt
toch
Zo ès 't is gebèkt.*

Ik hèn di veurafje, um 't zomar te noeme, gedaon um Bets eefkes op òjem te laote komme en aon d'r omgeving te laote wenne. Tusse haakjes, let wel op dè ze d'r nie van tusse gû um te gaon bediene of gaauw wè glèskes um te spuule, want ze hi zo ès ut de veule inzendinge blèkt gin zittende kont en dus ok gin zitvlees. 't Is er nie een um d'n beer te lèye. Die laote 't wèrrek aon 'n aander over.

Toen ze Saddam hà'n gevange heurde ik op de t.v. dè d'n omroeper zin : We got'm. En nou zò'k wille zegge: We got her. Want Bets enigszins kennende weet ik zeker dè't veul voete in de erd gehad hi, of um 't op z'n Rosmolles te zegge, dè't veul skeete hi gekost, um heur naor d'n Beer te kréége. Vèrkes ginge vruuger naor d'n beer of d'n beer ging op werkbezoek naor de vèrkes. Ze hoeft toch ok nie bang te zèn detter hier unne nie-

aongelijnde holenbeer rondleupt, die heur op z'n verlanglijstje hi staon. D'r loope wel malser boutjes rond. En van diejen beer die ze hier baote on de muur hebbe vastgespijkerd hoefde toch ok nie bang te zèn. Dè ze heur misschien wel hebbe moete ontvoere um ze hier te kréége, zò'k nie van staon te kééke. En dè kumt ammaol um dè ze nie gèire in de belangstelling stû. Dè hoeft vur heur ammaol nie. Ze vèint dè mar gewoon wè ze dú. Dè hoeft nie aon de groote klok gehange te worre. Mar al timmert ze dan wel nie aon de weg, 't is veul minse, mar liefst zo'n tiental inzendingen, toch nie ontgaon dè ze op velerlei gebied heur medemensen een steuntje in de rug geeft. Vur de Heemkundekring waar van wikke en weege dan ok gin sprake. D'r kwaam gin weegschaol on te pas.'t Waar 'n flùitje van unne cent.

Hoe kunde nouw Rosmollese van 't jaor worre. Moete veul geld hebbe, 'n groot huis, hogere studies gemakt hebbe of verre reizen? Nee. Wè moete er dan veur doen of laote? Ge moet iets of iets meer veur 'n aander, oewe nòste, willen doen, zonder dè ge daar iets veur trugvraogt. Alleen mar um te diene en nie um aon iemes te verdiene. Zonder degget aon die groote klok

hangt en uiterlijk vertoon (krul in 't haor, stront in de romme zinne ze bè ons vruuger) goed en hartelijk te zèn vur alle minse die ge op oew levenspad teegekومت. Ge bent pas echt mens ès ge medemens bent, mens mi en vur de aander. Mi mellek meer mans en mi medemens meer mens. Doe vur aander wè gè zò't wille dè 'n aander vur jouw zò doen. Want waor geuget in 't leeve eigenlijk um. Wè zèn de dinge die er echt toe doen. Is dè geld of de mens? En um Rosmollese van 't jaor te worre zèn d'r hil veul maniere, zo ès:

Ben goed veur iedereen.

Haauw van de minse zo ès ze zèn.

Gò 's langs, mar nog liever kom 's aon, bè minse die niemes um d'r heen hebbe.

Hulp bieje aon bejaarde en gehandicapte.

Ge hèt 'ne mond vur 'n goei woord. En van 'n vriendelek woord slèt oewe mond nie.

Ge hèt haand um aander minse te helpe.

Oew hart is er vur de liefde.

Doe vur iemes boodschappe of gò mi heur/hum mee.

Unne mond hedde um te praote of zomar 'n zoen, enz.

(Mi dè kusse moete trouwes toch wel oplette.

Ik heb pas nog geheard dè ge door bleind van kunt worre. Unne goeie kennis van mèn hi 'n tédje geleeje z'n buurmèske van 19 jaor gekust en nouw ziet ie z'n vrouw nie mer staon.)

't Hè niks te maake mi oew beroep, dor worde veur betaold. Ge moet unne / un Rosmollese zèn, 't hoeft òk niet persee unne / un

inboorling(e) te zèn. Er zèn gelukkig òk veul minse die èrges anders vandaon komme, mar zich inzette vur wè dan òk in Rosmolle. Es ze zich inzette vur wè dan òk baote ons durrep dè's mooi, mar um die reeje kunde dus noit Rosmollese van 't jaor worre.

We zulle eefkes in kort bestek nògaon aon de hand van hullie ingestuurde brieve, worrum dè die minse vèine dè zè zonder meer in onmerking kumt vur "Rosmollese van het jaar".

- Stervensbegeleiding bè d'r zus en zwaoger en overbuurvrouw.
- Kòkt al jaore eete vur iemes ut de buurt.
- Is 'n sociaal bewoge vrouw.
- Ok bè relatieprobleme, ziekte, scheiing en stérve zal ze minse helpe die in de probleme zitte.
- Leeft mee en en zal hoe dan òk helpe. Ze springt op d'r fiets en volgt heur roeping.
- En een ons hulp is beeter ès 'n pond goeie raod.
- Jaore aon één stuk hé ze heur vader en moeder en tante Mientje verzurgt.
- Ik hè m'n knieschijf gebroke en nò de operatie kumt ze me iedere dag haole vur 'n wandeling.
- Zè verdient het um in het zonnetje gezet te worre.
- Vur mèn is er zo gin tweede.
- Ze hè nog dè echte Rosmollese sociale gevuul, zo ès dè vruuger, jaore geleeje gewoon waar in ons durrep.
- Ze is hartelijk, gastvrij en hi veur iedereen 'n vriendelijk woord.
- Bè heur thaus is en waar 't altèd de zuute inval.
- Tante Bets, zo ès ze dur veul Rosmollese wurt genoemd, stù altèd vur wie dan ok klaor um te helpe. Nie um er aon te verdiene, mar gewoon um 'ne medemens in nood te helpe. Minse die 't moeilijk hebbe mi 'n ziekte of die in het bejaardetehuis of Mariaoord verblijve gû zè wekelijks opzuuke, en dé al jaore.

Dé zè hiermi rùim aon de veurwéerde veur Rosmollese van 't jaor hi voldaon lèkt mèn zò klaar ès 'n klontje en is onze felicitaties meer dan wèrd.

Veur dè we hier echter toe overgaon krùipe we eefkes in heure stamboom, alleen mar de onderste bloikes, mi nog wè opmerkinge ut heur naoste omgeving. Wie is die Bets nouw? Bets is de dochter van Kees van Herpen en Han Steenbergen. Ze hi twee zusse t.w. Annie, getrouwd mi Jan Noppen die helaas is overlede en Mien, die getrouwd waar mi Harrie van Eerd, die ok al zèn overlede en heur bruurToon, die eveneens is gesturve. Ze is gehuwd met Wim van Bussel, Hoe zè ('n Rosmollese Zandhaos) verkering hi gekreege mi Wim (unne Balkumse Kól) een op het uurste gezicht toch vrij riskante relatie, umdè het haos en kól zèn in een gezamenlijke ruimte meestal een veurtijig éénd van de kól beteekent, tast men toch wel 'n bietje in het duister. Kenners in deze beweere dè de zandhaos toenadering gezocht hi, daor van het umgekeerde deur het grondgebonde zèn van kól gin sprake kan zèn. Mar Wim is kenneluk toch wel 'n speciaal soort kól en wel van 't soort dè nie mer aon de grond vast zit en zich kan verplaatse. Hij hè jaore gevoetbald bij BMC en al dieje téd vast in de goal gestaon. En diej Rosmollese zandhaos hà toevallig geheurd dè Juliana ut Hintum moes voetballe teege BMC. En in plaots van nor 't Lof te gaon is daor weze kééke . En toen is heur oog op hum gevalle en zén oog op heur en zutjes aon is de rest er aachteraon komme valle. Deze op het oog zo riskante relatie hi op 16 november 2003 reeds de vijftig jaor getrotseerd en is gezeegend mi 5 jonges, Gijs, Ton, Kees, Hans en Wim. Vur mèskes hè'n ze zellef gezurgt. Toen zè in de gaate krieg dé de buurt vanwege hulliej gaauw brùlleft van plan waar unne boog te plaotse, liet zè weete dé zé dé nie wō en 'm zellef zò afbreeke. Bovendien, en dè typeert heur, vond zé dé zo'n plaotsing te veul werk waar veur de minse ut de buurt. Hij wier toch geplaatst mi zellefs nog een kléine boog veur binne.

Es ze um welke rede dan ok naor 't ziekehuis moes wierd'er steevast een bezoek gebrocht aon de St. Jan en nò de behandeling in 't ziekenhuis ging ze alle zaole af um mi bekende, ze kent hël Rosmolle, eefkes te praote. Dus ge begrept dè zò'n bezoek wel 's eefkes ut kon loope. Het zij haar vergeeve. Hoe wijd meeleve en meelijs bè heur soms kon gaon , 't is haost nie te gleuve, za'k oew vertelle. Toen heur zuster Annie heur verkering utmakte hi zè ut meelijs met dieje jonge een tètje mi hum gevreeje. Toen d'r zuster aon durre knie waar geopereerd en aongeraoje wier saoves 'n endje te gaon kùire mi iemes, en het zal oew nie verbaaze dè die iemes ons Bets waar. "Ik gò eefkes ons Annie utlaote," zin ze dan tegen Wim. Of dè't unnen hond waar.

Es ge Betse nou nie kent en ge heurt nou wè ze ammaol dú, dan moet zè toch wel een ut de kluite gewasse boerin zèn mi unne ojem ès 'n perd. Mar ès ge goewd kèkt en ge kunt ze vèine dan zulde zien dè't net andersum is. 't Is mar 'n schriel wèfke, 'n hèndje vol , meer nie. Ze kan d'r èige verberge aachter 'n pook. Dè wel, mar wel een mi 'n gaauw leuwehart dè wèrmte utstraolt naor de medemens in nood. D'r is mar ééne weg naor dieje medemens en dè's de weg van 't hart. Alle aander weege zèn umweege. Ze leeft vur mense die minder geluk hebbe in 't leeve. Heur liefde vur de mens is grooter dan 't streve van veul mense naor geld en bezit. Deel je geluk en 't wurt grooter. Mi geld kunde veul, mar 'n

pakje vriendschap, één gram liefde of een handvol vreugde zèn nerges te koop en d'r zèn ok gin poeiertjes of pilletjes vur. De meest wezenlijke dinge van 't leeve , ók vur geluk en tevreenheid, zèn gratis. Want mi al d'r rijkdom en bezit en dan nog geld mi hoope kunde veul, mar 'n tevreeje hart dè aander geluk brengt kunde nie koope. En dè kumt um dè 't wezenlijke van tevreenheid en geluk nie "HEBBE" is, mar 't "ZEN". Geld is te kaaum um op te slaope en te hard um op te eete. Dor makt ze gin woorde aon vuil. Er zèn nou eenmaal zaake wor ge nie over hoeft te praote mar die ge alli:n mar moet doen. Mar wor haolt ze de energie en d'n tèt vandaon es ge ok nog weet dè ze krakkemikkig is net ès durre mins. Ze holt van 't een naor 't aander. Ze heeget zo druk ès 'n putje mi piere. Er zèn tegesworrig

mar al te veul minse die nooit gin tèt hebbe, teminste nie vur 'n aander. Mar er zèn er ók, net ès ons Bets, die hoe drukker ze 't hebbe, hoe meer tèt. 'n Contradictio in terminus, zinne ze hil vruuger in Rosmolle. We leeve in 't tijdperk van Vrouw Holle, mar volges mèn is zè Vrouw Holle zellef of 'n gedrevene en Gejaagd dur de Wind. God hi d'n

OORKONDE

de Heemkundekring Rosmalen

benoemt

Bets van Bussel-van Herpen

tot

Rosmollese

van 't jaar 2003

Namens het Bestuur van de
Heemkundekring Rosmalen

Dorry Verhaag
Dorry Verhaag-
Voorzitter

Loek Hoogervorst
Loek
Hoogervorst,
Secretaris

tèd geschaape, mar over haost heettie 't noit gehad. En tegesworrig is 't voort vandaag beere en merge bagge. Volges mèn hi zè 'n batterij, dè moete nie verkeerd verstaon, ik bedoel 'n ingeplante batterij net zo iets ès 'ne peesmeecker za'k mar zegge. Ze laoit d'r èige smerges op en saoves um hallef neege precies is de batterij op en dan gû ze naor bed.

En de volgende méрге laoit ze d'r èige weer op. En zó geuget mar deur.

Ze hi 12 kleinkèinder, en ze zèn heur ammaol eeve lief, mar Pleun, de zoon van Kees, die gehendicapt is, hi toch wel 'n streepke veur, mar dè zal niemes heur kwèllek neeme.

En èster al ins gezinspeuld wier over al heur activiteiten en heure leeftèd, ze is pas 76, dan zin ze : "Gewoon deurgaon. Ge kunt nog zo lang oewen

dooie rug liggen." En ge weet dè ge nog beeter zaand aon mekaare kunt kneupe ès 'n vrouw veraandere.

Onze wereld hi vandaag 'n verschrikkelijke nood aon gewoon, vriendelijke goei minse zo ès Bets, die oog hebbe en zich wille inzette vur de noode van

durre naoste. En ik wil eindige mi de titel van een Engels lied, loop nie weg, ik zal 't nie zinge. T.w.

People who love people, are the luckiest people in the world.

Naames de Heemkundekring maag ik jou van harte feleciteren. Ik kom nie mi leeg haand en ik zò gèire mi blomme beginne. Want blomme die mooi zèn heure bè minse zó ès gè, die goewd zèn. Die heure bè mekaare ès romme en koew. Ik maag die nie aon ouw geeve. Want zò gaauw ik bloeme in mèn haand hè heur ik 'n stem die ik nie kan weerstaon en die dan zi : "Neem vaker een bloemetje mee naor huis." Ik bie ze dan wel aon, maar zeg dan dè ik ze wel eefkes zal beworre, dan hoefde nie d'n helle ted mi die bloeme zitte te haffele. En teege de tèt dè ze nor huis gaon denke ze al nie mer aon die bloeme. En ès ze er wel on zó 'n denke zurg ik wel dè ze die nie vèine. Durrem van mèn dus gin bloeme.

Mar ik heb wel 'n schon, en zó te zien, een lekker taart vur ouw. Dè mot vur ouw zèn, want d'r stû op: "Rosmollese van 't jaor 2003." Ge bent nie geborre mi 'ne zilvere leepel in oewe mond, durf ik gerust te zegge. Gè bent 'r i:n van gin woorde maar daade. En unne leepel vol daad is beeter ès 'n schepel (0,1 hl) vol raad. En durrem krèdde van edelsmid en juwelier Hans van Gerwen uit de Torenstraat unne deur hum zellef gemakte zilvere leepel met het Maaslands/Rosmalens vierblad hellemaol vur niks. En wè mèn betreft haauw ik 'r mi op, mar nie vur dè ik oew deze prachtige oorkonde nog maag onbieje. En wè de blomme betreft gééf ik nouw gèire het woord aon onze veurzitter Dorrie Derhaag.

Harry Coppens

KANTEKENINGEN BIJ DE KWARTIERSTAAT
door Martien Veekens

Vernoemingen naar grootouders was in het Brabantse geen bijzonder verschijnsel.

De kwartierstaat van Betsie geeft hiertoe een mooi (matriarchaal) voorbeeld.

Haar doopnaam BARBARA werd ook gedragen door haar grootmoeder BARBARA van der Doelen, die op haar beurt vernoemd was naar haar grootmoeder BARBARA van Bon (geboren in 1780).

ANNIE NOPPEN -VAN HERPEN (de weduwe van oud-wethouder Jan Noppen, zoon van oud-wethouder

Willem Noppen, naar wie de Wethouder Noppenlaan op d'n Hondenberg is vernoemd)

sprak vol lof over de kwartierstaat die aan haar zus Bets van Herpen werd uitgereikt.

Vanzelfsprekend, want deze genealogische staat zou ook voor haar kunnen gelden als hierin de naam van de probant (kwartierstaatsdrager, de nummer 1) zou worden gewijzigd in:

JOHANNA CORNELIA (ANNIE) VAN HERPEN

* Rosmalen, huisnummer 366,

15 december 1929, 23.00 uur

KWARTIERSTATEN VAN GETOGEN ROSMALENAREN - 14 -

<p>16. Petrus van Herpen</p> <p>* Oss, 27-08-1788 + Geffen, 04-03-1810 zoon van Jacobus van Herpen / Gijsberta P. Hermes</p> <p>x Geffen, 04-03-1810</p>	<p>18. Joannes van Geffen</p> <p>* Heesch, 07-09-1765 + Heesch, 10-03-1832 zoon van Joannes van Geffen / Maria v.d. Wetering</p> <p>x Heesch, 22-01-1809</p>	<p>20. Wilhelmus Tiebos</p> <p>* Berlicum, 14-11-1766 + Rosmalen, 15-12-1835 zoon van Joseph J. Tiebos / Maria H. v Langenhuijsen</p> <p>x Rosmalen, 21-05-1797</p>	<p>22. Lambertus Coenraad</p> <p>* Berlicum, 28-07-1788 + Berlicum, 22-02-1842 zoon van Hendrik Coenraad / Petronilla W. vd Dunghen</p> <p>x Berlicum, 22-08-1813</p>	<p>24. Antonius Steenberg</p> <p>* Berlicum, 19-01-1791 + Berlicum, 05-07-1859 zoon van Mattheus M. Steenberg / Maria G. Westerlaecken</p> <p>x Berlicum, 21-10-1813</p>	<p>26. Joannes van der Plas</p> <p>* Rosmalen, 05-06-1790 + Rosmalen, 13-03-1824 zoon van Joannis van der Plas / Wilhelma v.d. Biggelaar</p> <p>x Rosmalen, 09-05-1819</p>	<p>28. Gisbertus v.d. Doelen</p> <p>* Rosmalen, 06-06-1789 + Rosmalen, 23-02-1864 zoon van Nicolaas v.d. Doelen / Maria Cuijpers</p> <p>x Rosmalen, 13-02-1820</p>	<p>30. Hubertus vd Hanenberg</p> <p>* Geffen, 27-05-1777 + Rosmalen, 16-03-1856 zoon van Wilhelmus vd Hanenberg / Elisabeth Th. van Elswijk</p> <p>x Rosmalen, 23-05-1819</p>
<p>17. Wilhelma van Uden</p> <p>* Geffen, 04-02-1785 + Geffen, 15-04-1846 dochter van Wilhelmus van Uden / Maria van Veggel</p>	<p>19. Catharina F. Waeterlaet</p> <p>* Heesch, 01-10-1787 + Heesch, 09-01-1850 dochter van Franciscus Waeterlaet / Petronella J. Ruijs</p>	<p>21. Maria van Houtum</p> <p>* Nuland, 03-11-1765 + Rosmalen, 15-02-1834 dochter van Cornelis A. van Houtum / Maria Elders</p>	<p>23. Agnes Govers</p> <p>* Nuland, 14-07-1793 + Berlicum, 24-03-1847 dochter van Petrus Pauli Govers / Adriana R. v Rosmalen</p>	<p>25. Joanna Vos</p> <p>* Berlicum, 11-09-1792 + Berlicum, 11-06-1864 dochter van Leonardus J. Vos / Joanna H. van Overbeek</p>	<p>27. Joanna Kuijpers</p> <p>* Rosmalen, 29-08-1795 + Rosmalen, 12-05-1863 dochter van Antonij Kuijpers / Wilhelma J. Ruijs</p>	<p>29. Joanna M. v Rosmalen</p> <p>* Geffen, 14-02-1790 + Rosmalen, 13-10-1854 dochter van Judocus v Rosmalen / Joanna van de Ven</p>	<p>31. Barbara van Bon</p> <p>* Rosmalen, 04-10-1780 + Rosmalen, 25-07-1858 dochter van Joannis van Bon / Henrica van den Bos</p>
<p>8. Willem van Herpen</p> <p>* Geffen, 14-05-1815 + Rosmalen, 22-06-1861</p> <p style="text-align: right;">x Geffen</p>	<p>9. Maria van Geffen</p> <p>* Heesch, 19-09-1815 + Rosmalen, 22-12-1876</p> <p style="text-align: right;">20-04-1839</p>	<p>10. Cornelis Tibosch</p> <p>* Rosmalen, 07-06-1801 + Rosmalen, 02-06-1873</p> <p style="text-align: right;">x Rosmalen</p>	<p>11. Hendrica Coenraad</p> <p>* Berlicum, 18-05-1823 + Rosmalen, 24-12-1864</p> <p style="text-align: right;">27-11-1843</p>	<p>12. Leonardus Steenberg</p> <p>* Berlicum, 31-01-1818 + Berlicum, 08-02-1887</p> <p style="text-align: right;">x Rosmalen</p>	<p>13. Antonia van der Plas</p> <p>* Rosmalen, 23-08-1821 + Berlicum, 25-02-1910</p> <p style="text-align: right;">14-05-1848</p>	<p>14. Nicolaas v.d. Doelen</p> <p>* Rosmalen, 14-01-1821 + Rosmalen, 10-11-1862</p> <p style="text-align: right;">x Rosmalen</p>	<p>15. Elizabeth vd Hanenberg</p> <p>* Rosmalen, 02-08-1825 + Rosmalen, 12-05-1866</p> <p style="text-align: right;">12-02-1857</p>
<p>4. Johannes van Herpen</p> <p>* Nuland, 10 juli 1852 + Rosmalen, 22 november 1918</p> <p style="text-align: right;">x Rosmalen</p>	<p>5. Wilhelmina Tibosch</p> <p>* Rosmalen, 7 juli 1856 + Rosmalen, 11 februari 1903</p> <p style="text-align: right;">30 juni 1886</p>		<p>6. Antonius Steenberg</p> <p>* Rosmalen, 27 februari 1851 + Rosmalen, 15 november 1923</p> <p style="text-align: right;">x Rosmalen</p>		<p>7. Barbara van der Doelen</p> <p>* Rosmalen, 13 april 1858 + Rosmalen, 11 januari 1935</p> <p style="text-align: right;">17 februari 1881</p>		
<p>2. Cornelis van Herpen</p> <p>* Rosmalen, 13 juli 1889 + Rosmalen, 14 mei 1960</p> <p style="text-align: right;">x Rosmalen</p>			<p>3. Johanna Steenberg</p> <p>* Rosmalen, 2 februari 1889 + Rosmalen, 15 februari 1971</p> <p style="text-align: right;">6 september 1907</p>				
<p>Barbara Cornelia (Bets) van Herpen * Rosmalen, 19 november 1927 om 13.30 uur ‘ROSMOLLESE VAN ’T JAOR 2003’</p>							

VERSLAG VAN DEN TOESTAND DER GEMEENTE OVER HET JAAR 1904

In de eerste nummers van de vorige jaargangen gaven wij uittreksels uit het 'Uitvoerig en beredeneerd Verslag van den Toestand der Gemeente over het jaar 1902' en '... 1903'. Uit het archief van het Provinciaal Bestuur 1814-1920 volgt hier een extract uit de gemeenteverslagen (1851-1929) betreffende Rosmalen in 1904.

TABEL VAN DE LOOP DER BEVOLKING

Mannen			
31 dec. 1903	1807	+	
Vrouwen			
31 dec. 1903	1722	=	3.529
Mannen			
Geboren	44	+	
Vrouwen			
Geboren	70	=	114
Mannen			
Vestiging	122	+	
Vrouwen			
Vestiging	122	=	244
Mannen			
Sterfte	52	+	
Vrouwen			
Sterfte	53	=	-/- 105
Mannen			
Vertrek	65	+	
Vrouwen			
Vertrek	103	=	-/- 168

Mannen			
31 dec. 1904	1.856	+	
Vrouwen			
31 dec. 1904	1.758	=	
Aantal inwoners			
31 december 1904			3.6114

*Opgave per 31 december 1904 te Coudewater:
313 mannen en 304 vrouwen*

ARCHIEVEN

De staat van het archief is bevredigend. Geregeld bijgewerkte inventarissen zijn er niet, zoodat de omvang niet met juistheid is aan te geven. *(Als bijschrift wordt vermeld:)* Bondam was een keer of drie te Rosmalen om alles te rangschikken.

HEERSCHENDE ZIEKTEN

In 1904 zijn voorgekomen 8 gevallen van diphtheritis. Om verbreiding der ziekte tegen te gaan had zoveel mogelijk afzondering plaats en na afloop der ziekte ontsmetting der woningen. Op advies van den geneesheer werden de met lijders in aanmerking geweest zijnde kleren en het beddegoed onteigend en verbrand.

KOEPOKINENTINGEN:

In 1904 werden 128 kinderen ingeënt, in 1903 48, in 1902 80, in 1901 75 en in 1900 93. Overeenkomstig de bepalingen der wet wordt van gemeentewege gelegenheid verschaft tot kosteloze inenting.

TOEZICHT OP PROSTITUTIE

Hier niet van toepassing.

SOORT VAN DRINKWATER

Drinkwater bestaat uit pomp- en putwater en is over het algemeen van goede hoedanigheid en genoegzame hoeveelheid.

OPGAVE VAN BRANDEN EN RAMPEN

Branden of rampen kwamen niet voor.

WEGEN EN VOETPADEN

De wegen, geen kunstwegen zijnde, zijn over het algemeen slecht, wegens den eigenaardigen zandigen toestand der gemeente.

Martien Veekens

ARCHITECT VAN DE BERNADETTE-KERK

JAN VAN DER VALK

Aanleiding tot dit artikel is de merkwaardige vergissing in Rosmalla jaargang 13 nummer 4, over de H. Bernadette-kerk in de Maliskamp te Rosmalen. Onder de foto op pagina 31 las ik: "architect J. van der Velden uit Tilburg"!

Na telefonisch contact met mijn zeer gewaardeerde en deskundige heemkundelid de heer M. Veekens bleek dat de naam Jan van der Velden in het Stadsarchief te 's-Hertogenbosch bij de foto stond geschreven. Omdat bekend is dat het 100 jaar duurt eer fouten ontdekt en al of niet hersteld worden, nam ik contact op met de heer drs. Jac. Biemans van het Stadsarchief. Deze beloofde direct de storende fout te zullen onderzoeken en te doen herstellen. De heer Veekens vroeg mij hierop om wat te schrijven over de architect Jan van der Valk uit Tilburg, die dé architect was van de Maliskampse kerk. Jan van der Valk, een bijna naamgenoot, was een oud-collega van mijn vader Hendrik Willem Valk (Elst O.B. 1886-1973) die zich in 1918 in 's-Hertogenbosch vestigde

Gérard Valk

Johannes Jacobus Adrianus van der Valk werd op 31 augustus 1873 in Delfshaven (bij Rotterdam) geboren. Zijn vader was aldaar distillateur.

In dié tijd architect willen worden moet men zien als een soort roeping! Je koos dan niet voor een theoretische opleiding HBS of Gymnasium, maar je ging naar een Ambachtsschool die in die tijd gelijk was aan wat later de Middelbaar Technische School werd. Op de MTS leerde je meetkunde, tekenen en timmeren wat de basis was voor 'het vak', want bouwen was een ambachtelijke bezigheid (In de tegenwoordige tijd is het meer 'monteren' van prefab-onderdelen.).

Ook ging men naar tekenscholen en ná de MTS overdag bij een aannemer/timmerman praktijk-ervaring opdoen. En natuurlijk ook veel zelfstudie. In de grote steden als Amsterdam en Utrecht werden door architecten als Evers, Cuypers, Vogelsang e.a. architectuur- en kunst-geschiedenis-cursussen gegeven. Men kon ook naar het buitenland om in Duitsland, België of Frankrijk verder te studeren. Zo heeft b.v. Dr. P.J.H. Cuypers (Centraal Station en Rijksmuseum te Amsterdam en zeker 60 R.K. kerken in Nederland, waaronder de voor ons bekende R.K. kerk te Veghel) in Frankrijk bij architect Viollet-le Duc (1814-1879) gewerkt. Belangstelling voor het gekozen beroep was ook dat je abonnementen bezat op binnen- en buitenlandse tijdschriften over architectuur en aanverwante kunsten.

Aangenomen mag worden dat architect Jan van der Valk een soort gelijke belangstelling en opleiding heeft gehad. Bij mijn weten heeft hij in België, waarschijnlijk Leuven, gestudeerd. Daar kwam b.v. Ir. J.Dony (architect van de Stationsweg) ook vandaan. Rond de eeuwwisseling van 1900 was Jan van der Valk 27 jaar en al een gevestigde architect. Vooral in Tilburg, met de opkomst van de textielindustrie, had hij al naam gemaakt. Vele grote villa's voor de zogenoemde textielbaronnen, maar ook de fabrieken en de vele arbeiderswoningen zijn van zijn hand. Zij getuigen van groot vakmanschap. Op dit moment zullen vele fabrieken en volks-woningen afgebroken zijn. Zo is uit dit alles ook de kerkbouw ontstaan. Want waar mensen woonden moesten er ook kerken komen. En de Tilburgse katholieke industriëlen hebben daar een groot aandeel in gehad.

Van der Valk was, zoals velen van zijn tijdgenoten, een ambachtelijke architect. Bekend was zijn geweldige nauwkeurigheid in maatvoering. Als architect is hij voor de stad Tilburg en voor de Provincie Noord-Brabant van betekenis geweest. Een bijzondere opdracht moet zijn geweest, om voor drie broers die priester zijn geworden en tot pastoors door de bisschop zijn aangesteld, voor ieder een nieuwe kerk te mogen ontwerpen en ... bouwen. Deze kerken staan of stonden in Eindhoven, 's-Hertogenbosch en ... Rosmalen (Maliskamp).

's-Hertogenbosch is recent afgebroken. Moge de H.Bernadette-kerk een mooie herbestemming krijgen en als beeldbepalend bouwwerk ook als geestelijk eigendom van architect Jan van der Valk blijven bestaan.

G.H.F. Valk - architect

STRENG MAAR RECHTVAARDIG

In de brochure 'Het 50 jarig bestaan van de Parochie H. Bernadette te Maliskamp Rosmalen / 1935 september 1985' wordt op pagina 12 een aardig beeld geschetst van de mens Jan van der Valk²:

“... De kerk zou midden in de bossen worden gebouwd; de parochie telde bij de stichting 960 personen, verdeeld over 184 gezinnen. Het merendeel van de parochianen woonde ten noorden van de rijksweg. Als architect werd aangezocht J. van der Valk uit Tilburg, een bekwaam bouwkundige. Een bouwvakker, die aan de kerk gewerkt had, vertelde vele jaren later: “Hij was een prachtmens met een geweldige baard, die accuraat was en veeleisend, streng maar rechtvaardig. Het kon gebeuren, dat een metselaar een stuk werk had gemaakt en dat de architect dan opmerkte: “Je hebt het wel mooi gedaan, maar het is niet volgens tekening; breek maar af!” Door hem hebben we echter een ijzersterke kerk gekregen.” ...”

Martien Veekens

² Deze tekst is ook afgedrukt in de brochure 'De H. Bernadette-kerk te Maliskamp Rosmalen 1935-2000' (pagina 4) welke door het parochiebestuur werd uitgegeven bij het einde van het zelfstandig bestaan van de parochie *De Maliskamp*.

500-JARIG JUBILEUM **GILDE ST.CATHARINA - ST.JORIS**

Het is zonder meer de oudste vereniging in Rosmalen: Het gilde St. Catharina - St. Joris. Dacht men voorheen, dat de oprichtingsdatum ergens rond 1554 lag, nader onderzoek heeft uitgewezen, dat er omstreeks 1500 al sprake was van dit Rosmalense gilde. Geen 450-jarig jubileum derhalve, zoals men aanvankelijk dacht, maar een 500-jarig bestaansfeest, dat het gilde uitgebreid en groots gaat vieren op 6 juni 2004.

HISTORISCH BEWIJS VOOR HET STICHTINGSJAAR, DAT VÓÓR 1503 LIGT.

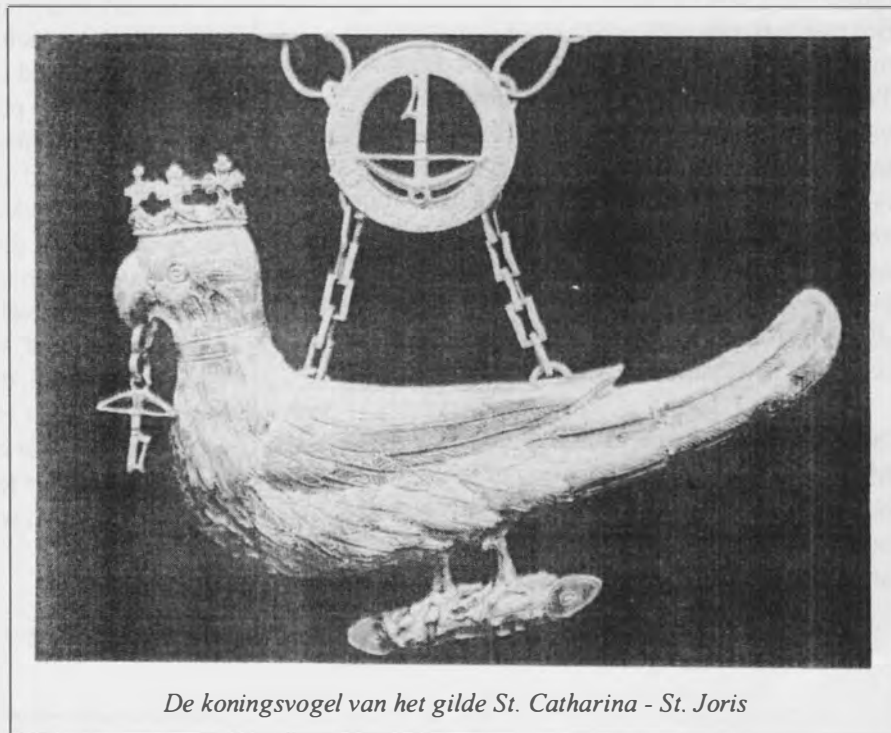
“In deze gemeente bestaan drie korporatiën onder den naam St. Antonius, St. Catharina en St. Barbera, gilden ingesteld onder de regering van keizer Karel V”, verklaart de schout van Rosmalen op 14 december 1824. De archieven, die dit moeten bevestigen en bewijzen, zijn echter bij een brand verloren gegaan. Daarmee zitten we dan midden in de problematiek van het stichtingsjaar van het Rosmalense gilde. Gelukkig biedt het oude gildezilver met zijn vele koningsschilden uitkomst. In 1563 wordt op een van die schilden Dierick Hanrick

Wonders reeds als koning genoemd. Een prachtig schild, waarop St. Catharina en een geknielde biddende monnik afgebeeld staan,

heeft als onderschrift: “Broeder Gheraert prockkerater van Sent Maerenvaeter”, Mariënwater dus, de naam van het klooster der Birgittijnen en Birgittinessen op Coudewater. Broeder Gherit van Berlicom was daar tot zijn dood in 1580 procurator.³

DE KONINGSVOGEL

Het gildezilver bevat echter ook een unieke koningsvogel, die volgens de deskundige Jos Koldewey, dateert van eind 15de, begin 16de eeuw. Rond 1500 dus. Deze gildevogels werden, aldus Koldewey, steeds netjes gekeurd volgens de regels van toen, d.w.z. met drie

De koningsvogel van het gilde St. Catharina - St. Joris

stempels: De stadskeur, het meesterteken en de

³ Zie pagina 33 van deze *Rosmalla*.

jaarletter. Op de vogel van St. Catharina - St. Joris vindt men de eerste twee stempels in de vorm van een bosboom (stadskeur) en maansikkel (het meesterteken). De jaarletter, verplicht vanaf 1503, ontbreekt. Dichtbij de genoemde merktekens is echter in het verleden, i.v.m. een restauratie van de vogel en ketting, wat gesoldeerd. Deskundig onderzoek heeft inmiddels echter uitgewezen, dat er van dat derde keurmerk absoluut geen sprake is. Dit betekent, dat het gilde St. Catharina - St. Joris reeds van vóór 1503 is.

- - - 4

Van wie was nu die kostbare koningsvogel? Van St. Catharina of van St. Joris? We moeten het antwoord hierop schuldig blijven, gewoon, omdat de archieven, helaas, bij een grote brand verloren gingen. Wel weten we uit een akte van 25 april 1583 dat het Rosmalense gilde St. Joris een zilveren "papegaije" had.

Letterlijk kunnen we lezen:

*"Item een silveren papegaije met twelfff (twaalf) silveren en een halff scilden waer aen de papegaije ende scilden hangen aen een silveren ketenen (ketting), toebehoorende soe ze zeechde (zeiden), Sint Joris ofte oude scutten"*⁵.

Dit gildezilver was samen met de nodige kerkelijke stukken uit onze Lambertuskerk in twee kisten opgeborgen en in veiligheid gebracht binnen de stadsmuren van Den Bosch. Dat had uiteraard alles te maken met de 80-jarige oorlog, die we tegenwoordig "de opstand" noemen. De beeldenstorm en de jacht op alles wat met het katholicisme te maken

⁴ (MV:) Het hierna volgende verhaal werd door Henk de Werd eerder gepubliceerd in de *Rosbode, Weekblad voor Rosmalen*, 1^e jrg., nr. 46, 14 november 2003, pag. 5, onder de titel: 'De koningsvogel van het Rosmalense gilde'.

⁵ Rechterlijk Archief Rosmalen (Schepencollen) 25, akte d.d. 25-04-1583. Rijksarchief te 's-Hertogenbosch. (MV: *Sinds de gemeentelijke herindeling bevindt dit archief zich in het Gemeentearchief te 's-Hertogenbosch; zie het artikel op pagina 26 van deze Rosmalla*).

had, en daartoe hoorden ook de gilden, noopten tot dit soort maatregelen. Op 25 april 1583 werd de inhoud van die kisten, "*staende inde pande des convents van de Nemelscher Poorten en bijnnen (binnen) den convente van de fraters bijnnen der stadt S Hartoigenbossche en toebehoorende der kercken van Rosmalen*" beschreven en vastgelegd door de notaris en secretaris Theodoricus van Blerck der dingbancke van Heese (= *Rosmalen*) en dat op verzoek van Willem Everts en Jan Colen, kerkmeesters te Rosmalen, in tegenwoordigheid van twee schepenen van Rosmalen, te weten Peter Arnts en Wouter Ceelen.

Het gaat te ver om de volledige inhoud van de kisten hier te vermelden. Bovendien heeft het niets met de Rosmalense gildes te maken. Toch wil ik U een paar kostbaarheden niet onthouden, al is het maar voor de curiositeit. In een van de kisten zat o.a. een kazuifel "*met een gouwe cruijs daer inne staende een crusefix ende daer oick (ook) staende St. Jan Evangelist ende Bartholomeus ende voor boven Sint Pieter ende middel daerinne zijn eenen witten alp.* (alp = schaap. Denk aan: Lam Gods) *Item een wit cleet met een blouw cruijs in de vasten voor het heijligh cruijs hangende. Item een gouw mantelken vande beelt Jesus. Item eenen gouwen mantel met groen laecken gevoedert. Item een mantel met drie Barbara torens...*" Misschien had die laatste mantel weer iets met het St. Barbara/St. Sebastiaan gilde te maken.

We weten in ieder geval, dat er in 1583 een papegaai, een vogel dus, aanwezig was in het zilver van St. Joris. Wat is er met al die spullen in die kisten gebeurd? Ik weet het niet. Zijn ze ooit teruggekomen in Rosmalen? Wie zal het zeggen. Mocht dat zo zijn, dan zou de huidige koningsvogel van ons gilde de bovengenoemde St. Joris-papegaai kunnen zijn. Het blijft gissen en ik realiseer me goed, dat ik me dan natuurlijk ook kan vergissen.

Henk de Werd

DE JONGSTE HISTORIE VAN HET GILDE ST.CATHARINA - ST.JORIS

Het Rosmalense gilde St. Catharina, in de 19de eeuw, ergens tussen 1818 en 1824, gefuseerd met het gilde St. Joris uit Rosmalen heeft een indrukwekkende historie. Het schitterende oude gildezilver is daar het zichtbare bewijs van. Helaas gingen alle belangrijke papieren bij een brand verloren.

Ook van het gilde St. Joris is helaas weinig bewaard gebleven. Het gildezilver moet ons hier eveneens van dienst zijn. Het gilde St. Joris fuseerde ergens tussen 1818 en 1824 met St. Catharina. Uit het gildezilver kunnen we opmaken, dat St. Joris in 1818 in ieder geval nog een zelfstandig gilde was. In dat jaar immers schoot Adrianus van Lith, zoon van Dirk van Lith, molenaar te Rosmalen, schutsbroeder van de schutterij St. Joris, zich tot koning van dat St. Jorispilgilde op de molen van Rosmalen. Bedoeld werd de molen aan de Molenstraat, die eigendom was van de familie Van Lith.

In 1824 verklaarde de schout van Rosmalen dat er "in deze gemeente bestaan drie korporatiën onder den naam St. Antonius, St. Catharina, St. Barbera, ingesteld onder de regering van keizer Karel V". St. Joris wordt hier niet meer genoemd en was dus in 1824 reeds verdwenen.

Naast de zilveren koningsschilden van St. Joris kunnen we in onze Lambertuskerk nog het fraaie beeld van St. Joris met de draak bewonderen. Dit beeld, mogelijk gemaakt door Walther Pompe uit Lith, is een herinnering aan dit opgeheven Rosmalense gilde.

In 1884 schoot Wilhemus Rovers, landbouwer alhier, zich nog tot koning van het St. Catharinagilde. Daarna werd het stil, erg stil. Einde 19de eeuw was het gilde min of meer ingeslapen. Het bestond nog wel, maar daar was dan ook alles mee gezegd.

HEROPRICHTING ROND 1921

Omstreeks 1921 werd het gilde nieuw leven ingeblazen. Dat had alles te maken met het zilveren huwelijksfeest van notaris J.H.J. van de Mortel in Rosmalen. De schutterij werd toen verzocht de optocht mee op te luisteren. Daaraan werd gehoor gegeven en er werd tegelijk een nieuwe start gemaakt. De statuten en het huishoudelijk reglement zijn van 7 november 1925. "*Het doel der vereeniging is hare leden vaardig te maken in het gebruik en hanteeren van vuurwapenen, het zooveel mogelijk in eere houden der oude gildegebruiken, het voor zooveel noodig helpen handhaven der openbare orde en eerbiediging van en desgevorderd hulpverlening aan het wettig gezag*". "Voor god, koningin en vaderland" zeggen we tegenwoordig. De regels zijn uiteraard in de loop der jaren aangepast aan de "moderne tijd". Het gilde, voorheen een vereniging voor louter en alleen mannen, is sinds 2000 ook opengesteld voor vrouwen. Het wachten is nog op de eerste gildekoningin.

ENKELE REGELS EN AFSPRAKEN

Volgens het reglement van 1925 moest vier gulden intreegeld betaald worden wanneer men lid werd. De contributie was twee gulden en een door het bestuur benoemde "bediende" genoot een "salaris" van vijf gulden. De bediende mocht, voor zover de kas het toeliet, gratis deelnemen "aan den gemeenschappe-

lijken maaltijd". Het koningsschieten zou om de vier jaar plaatsvinden. Voor het eerst gebeurde dat weer in 1924. H. Coppens, E. zoon, werd de gildekoning. Van de nieuwe koning werd verwacht, dat hij trakteerde en een zilveren koningsschild schonk, dat geheel naar eigen keuze gemaakt kon worden. Het laatste zilveren schild werd geschonken door gildekoning François van Hirtum, zoon van Frans in augustus 2002. Arie Boon schoot zich toen tot koning. Ook Arie zal zich t.z.t. ongetwijfeld aan de traditie van het Gilde houden.

Volgens het reglement van 1925 was er op de zondag na de kermis prijs-schieten. Die kermis begon toen nog in Rosmalen op de tweede zondag van september en duurde tot en met de dinsdag daarop. Voor 10 cent mocht men drie keer schieten. De prijzen werden uit dit schietgeld bekostigd.

"De decoratiën der broeders zijn: Voor hoofdman, koning, vaandrig en oude dekens een roode sjerp; voor tamboer en jonge dekens een groene sjerp; voor de overige leden een rood-groene armband met de naam der broederschap".

Bij de viering van het jubileum op 6 juni a.s. zal het Gilde in geheel nieuwe tenues aantreden.

DE HOOFDMAN

De hoofdman heeft de leiding van het Gilde. Tijdens de vergadering zit hij ook voor. De laatste drie hoofdmannen vindt men binnen de

familie Van Helvoirt. Dorus van Helvoirt, geboren te Berlicum op 22 juni 1884 en overleden te Rosmalen op 27 december 1969, was 44 jaar lang hoofdman. In 1965 werd hij in het café "Het Gildehuis" gehuldigd i.v.m. zijn 40-jarig jubileum als hoofdman. "Ere-hoofdman dr. Kortenhorst speldde hem daarvoor een zeer fraai herinneringsschild op, dat te zijner tijd aan het zilver van St. Catharina zal worden toegevoegd. In z'n feestrede roemde de heer Kortenhorst de kwaliteiten van de jubilerende hoofdman ... Hij belichtte de waarde van het

Wilt in uw gebeden gedenken
THEODORUS VAN HELVOIRT

44 jaar Hoofdman van de
Gilde St. Catharina
weduwenaar van

ALLEGONDA VAN DER HEYDEN

geboren te Berlicum 22 juni 1884, overleden te Rosmalen 27 december 1969, voorzien van het Sacrament der Zieken.

Eenvoudig en werkzaam heeft hij zijn levensdagen doorgebracht. Hij werd ziek, zijn sterkte begaf hem en al zijn krachten bezweken. Eenieder heeft 't leven lief, maar we weten, dat God het eeuwig leven is. Voor de gelovige mens wordt het leven verwisseld, niet weggenomen. Niet voor dit aardse leven zijn wij geschapen, maar voor het leven hierna. Bidden wij daarom, dat zijn ziel spoedig moge ingaan in het hemelhuis, waar zijn geloof verandert in aanschouwing, waar zijn hoop overgaat in bezit, waar de liefde haar volmaaktheid heeft bereikt en waar de vreugde eeuwig is. Mijn dierbare kinderen, de aardse banden, waardoor wij verenigd waren, zijn thans verbroken, maar de band der liefde blijft. Hebt dank voor al de liefdevolle zorgen waarmee gij mij hebt omgeven.

GILDE-HOOFDMAN MET EERBETOON 1970 BEGRAVEN

ROSMALEN, 2 jan. — Het Sint Catharina-gilde te Rosmalen heeft op oudejaarsdag zijn hoofdman (voorzitter), de heer Th. van Helvoirt, die op 85-jarige leeftijd is overleden, met Gilde-er begraaven. Ook de gilden uit de omliggende gemeenten, deel uitmakend van de kring „De Hoge Schuts” — waarvan de heer Van Helvoirt mede-oprichter was — waren met tamboers en vendeliers vertegenwoordigd.

Met de heer Van Helvoirt is een voortreffelijk gildeman heengegaan. Hoewel hij de laatste jaren om gezondheidsredenen niet meer zo actief kon zijn als hij zelf wel wilde bleef hij het gildewezen een warm hart toedragen. De Gilde-er bij de begrafenis valt slechts de hoofdman ten deel, maar meer dan wie ook heeft de hoofdman Th. van Helvoirt deze eer verdiend. Hij was niet minder dan 44 jaar hoofdman van het reeds meer dan vier eeuwen oude Sint Catharina-Gilde.

De Gildebroeders hebben woensdagmorgen het stoffelijk overschot afgehaald en naar de Sint Lambertuskerk begeleid. Het koningszilver lag op de baar. Tijdens de conseratie werden alle Gilde-vaandels gepresenteerd. In de Eucharistieviering gingen pastoor Roestel en kapelaan Van Duynhoven voor. Na de mis hebben de Gildebroeders hun hoofdman naar zijn laatste rustplaats gebracht. Op de begraafplaats werd het hoofdvaandel op de kist gepresenteerd en werd met een sportvendel een laatste groet gebracht. Namens de kring „De Hoge Schuts” dankte de heer Gerris alle Gildebroeders voor hun komst om de overleden hoofdman de laatste eer te bewijzen.

Brabants Dagblad, 2 januari 1970

KWARTIERSTATEN VAN GETOGEN ROSMALENAREN - 15 -

<p>16. Joannes van Helvoirt</p> <p>* Berlicum, 31-03-1783 + Berlicum, 25-07-1855 zoon van Adrianus J. van Helvoirt / Godefrida A. Goijers</p> <p>x Berlicum, 20-05-1814</p>	<p>18. Wilhelmus v Grinsven</p> <p>* Berlicum, 09-07-1769 + Berlicum, 26-02-1819 zoon van Joannes E. van Grinsven / Henrica M. van Padua</p> <p>x Heeswijk, 25-10-1807</p>	<p>20. Theodorus van Limpt</p> <p>* Vught, 30-02-1788 + Schijndel, 23-05-1861 zoon van Embertus van Limpt / Petronella van Beckum</p> <p>x Schijndel, 13-04-1815</p>	<p>22. Johannes Coppens</p> <p>* Rosmalen, 20-09-1790 + Rosmalen, 14-06-1869 zoon van Joannis Coppens / Wilhelma J. van Overbeek</p> <p>x Rosmalen, 20-02-1814</p>	<p>24. Everardus v.d. Heijden</p> <p>* Rosmalen, 11-07-1753 + Rosmalen, 01-03-1827 zoon van Lambertus v.d. Heijden / Anna v Lieshouijdt</p> <p>x Rosmalen, 20-09-1795</p>	<p>26. Joannes Hoefs</p> <p>* Uden, 05-05-1784 + Rosmalen, 19-06-1840 zoon van Henricus Hoefs / Henrica J. Kluijtmans</p> <p>x Rosmalen, 03-06-1810</p>	<p>28. Petrus Maes</p> <p>* Nuland, 19-04-1774 + Nuland, 04-12-1848 zoon van Antonius P. Maes / Petronella L. van der Horst</p> <p>x Nuland, 23-02-1800</p>	<p>30. Henricus v Grinsven</p> <p>* Rosmalen, 08-04-1785 + Heesch, 27-07-1842 zoon van Antonius van Grinsven / Catharina Smeulders</p> <p>x Rosmalen, 26-04-1812</p>
<p>17. Hendrica van Dooren</p> <p>* Berlicum, 13-10-1793 + Berlicum, 23-01-1887 dochter van Petrus H. van Dooren / Cristina N. van Osch</p>	<p>19. Catharina v Roosmalen</p> <p>* Berlicum, 31-01-1778 + Berlicum, 14-03-1822 dochter van Theodorus W. v Roosmalen / Allegondis N. Verhoeven</p>	<p>21. Antonia v.d. Schoot</p> <p>* Schijndel, 21-09-1791 + Schijndel, 14-05-1855 dochter van Aegidius H. v.d. Sschoot / Joanna A. Vugts</p>	<p>23. Elisabeth v.d. Doelen</p> <p>* Rosmalen, 04-11-1792 + Rosmalen, 31-01-1837 dochter van Joannis v.d. Doelen / Catharina Strik</p>	<p>25. Joanna Maria van Lith</p> <p>* Rosmalen, 09-10-1776 + Rosmalen, 27-02-1836 dochter van Adrianus H. van Lith / Antonia van der Donk</p>	<p>27. Catharina Verhallen</p> <p>* Nuland, 30-09-1788 + Rosmalen, 20-06-1828 dochter van Joannis W. Verhallen / Joanna M. L. Heeseckers</p>	<p>29. Alegundis Boerdonck</p> <p>* Nuland, 18-10-1771 + Nuland, 02-11-1821 dochter van Petrus W. Boerdonck / Theodora A. van Nulant</p>	<p>31. Geertrui van Creij</p> <p>* Nuland, 18-02-1785 + Heesch, 20-09-1849 dochter van Joannis H. van Kr(aa)ij / Adriana J. van Nulant</p>
<p>8. Antonie van Helvoirt</p> <p>* Berlicum, 05-03-1820 + Berlicum, 10-03-1901</p> <p>x Berlicum</p>	<p>9. Christina v Grinsven</p> <p>* Berlicum, 08-03-1818 + Berlicum, 30-03-1893</p> <p>17-05-1844</p>	<p>10. Johannes van Liempt</p> <p>* Schijndel, 11-02-1822 + Rosmalen, 22-11-1905</p> <p>x Rosmalen</p>	<p>11. Clasina Coppens</p> <p>* Rosmalen, 16-04-1823 + Rosmalen, 17-12-1878</p> <p>19-05-1855</p>	<p>12. Antonius vd Heijden</p> <p>* Rosmalen, 23-02-1810 + Rosmalen, 19-11-1884</p> <p>x Rosmalen</p>	<p>13. Henrica Hoefs</p> <p>* Nuland, 29-10-1810 + Rosmalen, 25-03-1883</p> <p>08-05-1836</p>	<p>14. Jan Maas</p> <p>* Nuland, 14-08-1814 + Rosmalen, 09-09-1892</p> <p>x Nuland</p>	<p>15. Johanna van Grinsven</p> <p>* Berlicum, 08-07-1813 + Rosmalen, 17-04-1871</p> <p>20-04-1839</p>
<p>4. Johannes van Helvoirt</p> <p>* Berlicum, 26 oktober 1848 + Rosmalen, 5 augustus 1901</p> <p>x Rosmalen</p>	<p>5. Elisabeth van Liempt</p> <p>* Rosmalen, 12 april 1856 + Rosmalen, 7 januari 1899</p> <p>17 mei 1878</p>		<p>6. Evert van der Heijden</p> <p>* Rosmalen, 7 november 1842 + Rosmalen, 22 december 1916</p> <p>x Rosmalen</p>		<p>7. Geerdina Maas</p> <p>* Rosmalen, 10 juli 1847 + Rosmalen, 20 februari 1931</p> <p>23 april 1875</p>		
<p>2. Theodorus van Helvoirt</p> <p>* Berlicum, 22 juni 1884 + Rosmalen, 27 december 1969</p> <p>x Rosmalen</p>			<p>3. Allegonda van der Heijden</p> <p>* Rosmalen, 12 januari 1883 + 's-Hertogenbosch, 25 december 1966</p> <p>9 mei 1910</p>				
<p>Martinus (Martien) van Helvoirt (48 jaar gildenbroeder) * Rosmalen, 5 oktober 1917 / + Rosmalen, 28 juni 1996</p>							

Martien Veekens / Yvonne van der Heijden / WOGH / februari 2004

gilde in een moderne tijd en vond het erg verheugend om nu nog mensen met animo en liefde voor het gilde te ontmoeten. Hij bood een stoffelijke blijk van waardering aan. Beschermheer Th. Heijmans was wegens ziekte verhinderd persoonlijk bij de hulding aanwezig te zijn. Nochtans drukte hij zijn erkentelijkheid uit in een waardig en passend geschenk”, aldus het Brabants Dagblad van 1 december 1965.

Dorus van Helvoirt werd opgevolgd door zijn zoon Martien van Helvoirt. Deze laatste trad in 1991 terug en werd benoemd tot Ere-hoofdman. “Hoofdman Martien van Helvoirt van het Rosmalense gilde Sint Catharina - Sint Joris is zaterdag tijdens een receptie in café D’n Beer benoemd tot Ere-hoofdman van het gilde. Loco-burgemeester Henk van Beers hing hem een nieuw zilveren hoofdmansschild om, dat de ere-hoofdman voortaan mag dragen.

● Martien van Helvoirt

Door onze correspondent

ROSMALEN - Ere-hoofdman Martien van Helvoirt (78) van het gilde Sint-Catharina-Sint-Joris uit Rosmalen is donderdagnacht plotseling thuis overleden. De gildendag van gildenkring De Hoge Schuts van zondag met tien gilden gaat desondanks door. „Mijn vader zou dat zelf ook zo gewild hebben”, zegt de huidige hoofdman (voorzitter) en zoon Henk van Helvoirt. Martien van Helvoirt is 48 jaar gildenbroeder geweest waarvan veertig jaar bestuurslid en twintig jaar hoofdman van het Rosmalense gilde. Ook was hij enkele jaren hoofdman van De Hoge Schuts. Van Helvoirt is vijftien jaar lid geweest van de vrijwillige brandweer van Rosmalen en hij was 33 jaar lid van de handboogvereniging De Volharding. Om 10.30 draagt gildeheer pastor Schepers de mis op in de Lambertuskerk, waarna de begrafenis plaatsvindt op de algemene begraafplaats van Rosmalen.

Brabants Dagblad. 1 juli 1996

Het schild blijft overigens eigendom van het gilde en maakt deel uit van het gildezilver”, aldus het Brabants Dagblad van 25 november 1991. Martien van Helvoirt was 24 jaar hoofdman geweest. Hij overleed op 78-jarige leeftijd op 28 juni 1996. In totaal was hij 48 jaar lang gildebroeder geweest.

Tot opvolger als hoofdman van het gilde werd in 1991 gekozen zijn zoon Henk van Helvoirt, de huidige hoofdman. Henk van Helvoirt werd in 1997 koninklijk onderscheiden voor zijn werk en inzet voor het gilde St. Catharina - St. Joris. Hij werd Lid in de Orde van Oranje Nassau.

1964: HULDIGING VAN DE KEIZER.

Ties van Grinsven (zie het verhaal over koningen en keizers in deze *Rosmalla*) was de tweede gildebroeder in de lange historie van het gilde St. Catharina - St. Joris, die zich keizer mocht noemen. Zijn inhuldiging vond in 1964 plaats, tegelijk met de inhuldiging van de nieuwe koning Toon van Hirtum. “Het is zondag voor gilde “St. Catharina” een belangrijke dag ... Gildebroeder M. van Grinsven kan zich zondag met gerechtvaardigde trots het huldebetoon voor een keizer laten welgevallen, want het is geen eenvoudige opgave, om gedurende drie opeenvolgende perioden (totaal 12 jaren) de onbetwiste Koning te blijven en daardoor uiteindelijk de Keizerstitel te bemachtigen ...”⁶

“Onder de statige schutsboom in het grasland aan de Fort Alexanderstraat-Empelseweg kon men gisteren getuige zijn van tradities en gewoonten van weleer Gilde St. Catharina had feest.

⁶ *Brabants Dagblad, 24 april 1964*

1967: Het gilde St. Catharina - St. Joris in de Maliskampsestraat om neomist Herman van Helvoort af te halen. Op de voorgrond: Henk van Helvoirt, de huidige hoofdman van het gilde.

Een feest, dat werd ingezet met het vergezellen van de heren T.M. Kortenhorst en Th. Heijmans, resp. erehoofdman en beschermheer van 'de guld', door het tamboerkorps naar het feestterrein waar zij een defilé afnamen. Vervolgens werd de heer Kortenhorst verzocht de eerste keizer sinds het 410-jarig bestaan van St. Catharina namelijk de heer M. van Grinsven te installeren.⁷ Na zijn gelukwensen, niet slechts voor de keizer maar voor het hele gilde, ontving de heer Kortenhorst uit handen van hoofdman Th. van Helvoirt het keizersschild om er daarna de heer M. van Grinsven mee te tooien. De nieuwe beschermheer, de heer Th. Heijmans, viel de eer te beurt de koning te huldigen. Hij wees hierbij onder

⁷ (HdW:) De krant maakte hier een fout. Van Grinsven was niet de eerste, maar de tweede keizer. Dat het gilde al ouder was dan 410 jaar wist men toen nog niet.

meer op de plaats die de gilden bij de kerkelijke en wereldlijke feesten innemen en zei bijzonder trots te zijn op het zeer oude "St. Catharina". Hierna wenste hij de nieuwe koning, de heer A. van Hirtum, ook voor de komende jaren alle succes en hing bij hem het koningszilver om."⁸

1971: NIEUW HOOFDVAANDEL

In 1971 werd het gilde verrast met een nieuw hoofdvaandel, dat

hoofdman Martien van Helvoirt kreeg aangeboden uit handen van burgemeester Molenaar. "Het initiatief hiertoe is geboren tijdens een in de maand mei vorig jaar gehouden gildedag", aldus de burgemeester.

De nieuwe keizer M. van Grinsven met de koning A. van Hirtum van het aloude St. Catharina-gilde te Rosmalen. (Brabants Dagblad, 26 april 1964)

⁸ Brabants Dagblad, 26 april 1964

“Het was een prachtige, kleurrijke dag, vol tradities, maar op zeker moment keek ik als het ware door het vaandel van uw gilde heen en dat was werkelijk geen gezicht. Op dat moment was ik van mening dat het gemeentebestuur in dezen een gebaar moest maken om tot een nieuw vaandel te geraken.” De heer Frans Pennings uit de Kattenbosch was destijds, zoals hij zei, op dezelfde gedachte gekomen. Ook hij bood toen spontaan gilde St. Catharina financiële medewerking aan voor het vaandel. *“Wij zullen u dan ook aanstonds in eendrachtige samenwerking het hoofdvaandel aanbieden”*, aldus de burgemeester.⁹

Het oude hoofdvaandel werd in 1921 geschonken door notaris Van de Mortel bij de heroprichting van het gilde St. Catharina - St. Joris. Dit nieuwe vaandel was fraai geborduurd met figuren van de H. Catharina, St. Joris met de draak, het wapen van Rosmalen en de jaartallen 1554 en 1971. De hoofdkleuren waren groen en rood. Het vaandel zou gedragen worden door vendelzwaaijer Piet Vos. Zijn verwachtingen waren overtroffen. Hij sprak van een pronkstuk en stak niet onder stoelen of banken, dat hij er trots op was, dat hij dit hoofdvaandel bij officiële gelegenheden door de straten van Rosmalen mocht dragen. Piet Vos heeft dat helaas niet lang kunnen doen. Hij overleed, onverwacht, op 4 oktober 1971. Zijn zoon Rien Vos, onlangs nog gehuldigd i.v.m. zijn 40-jarig jubileum als gildebroeder, heeft die taak van zijn vader overgenomen. Het hoofdvaandel is natuurlijk onveranderd gebleven, maar het wapen van Rosmalen, het nieuwe dorpswapen, is inmiddels door toedoen van de *Heemkundekring Rosmalen* veranderd en in zijn oude glorie hersteld. Ook het jaartal 1554 is inmiddels achterhaald. Het gildezilver heeft uitgewezen, dat het gilde inmiddels reeds zijn 500 jarig jubileum mag gaan vieren.

In november 1973 werden Christje van Gaalen, Martien van Helvoirt, Ties van Grinsven en

⁹ *Brabants Dagblad*, 30 januari 1971

Piet van Hirtum gehuldigd. Zij waren allen 25 jaar lid van het gilde. Ze werden feestelijk toegesproken door burgemeester Molenaar, die hen vervolgens de zilveren gildespeld omspeldde.

In 1979 werd met een grootse gildedag het 425-jarig jubileum gevierd. Niet beter wetende ging men toen nog uit van de oprichtingsdatum 1554. Zo'n duizend gildebroeders van in totaal 30 Brabantse gilden van de kring Maasland trokken toen door ons dorp richting het feestterrein, dat achter “De Roshoeve” lag in de Striensestraat. Om 10 uur 's morgens was er in de Lambertuskerk een plechtige gildemis. In de voormalige St. Josephschool (thans vindt men hier de Vreeburgpassage) was een tentoonstelling ingericht van het koningszilver van alle deelnemende gilden. Ook standaardvlaggen, trommels en vandenels waren daar uitgesteld. Tegelijk met dit jubileum werden Piet van Hirtum, de voormalige gemeentebode van Rosmalen, Martien van Helvoirt, de hoofdman, Christje van Galen, bekend van zijn werk op het Lambertuskerkhof, en Leonard van Grinsven, melkboer uit de Striensestraat, gehuldigd, omdat zij ook aanwezig waren bij het 400-jarig jubileum, dat in 1954 gevierd werd.

GILDESPELDEN

Op de jaarlijkse teerdag in 1981 kreeg Henk van Helvoirt, de huidige hoofdman, doch toen de deken-rentmeester van het gilde, de zilveren gildespeld in verband met zijn 25-jarig jubileum. Het kleinnood werd opgespeld door burgemeester Don Burgers. In 1997 werd Henk van Helvoirt voor zijn tomeloze inzet voor het Rosmalense gilde koninklijk onderscheiden. Hij werd lid in de Orde van Oranje Nassau.

In 1998 ontving Hennie van den Wassenberg de kringonderscheiding in zilver met vuurslag uit handen van de hoofdman van de kring Maasland in verband met zijn 40-jarig lidmaatschap van het gilde St. Catharina - St.

Joris. Gildeheer pastor Jan Schepers onderscheidde Hennie van de Wassenberg met de herinneringsspeld in zilver van het gilde. Hennie van den Wassenberg is sinds 1971 deken-schrijver van het gilde.

Die zilveren herinneringsspeld was er ook voor Jo van Nuland, die eveneens in 1998 zijn 25-jarig jubileum bij het Rosmalense gilde vierde. Op 1 december 1999 vierde Sjaak van Nuland zijn zilveren jubileum bij het gilde in Rosmalen. Ook voor hem lag de zilveren gildespeld klaar.

Gilde-onderscheidingen waren er in 2003 voor Frans van Hirtum en Rien Vos. Frans werd gehuldigd in verband met het feit, dat hij 25 jaar in het bestuur (de overheid) van het gilde zat. Rien Vos vierde zijn 40 jarig jubileum als gildebroeder.¹⁰

SCHUTSBOOM

In mei 1983 werd op feestelijke wijze de nieuwe schutsboom en schietaccomodatie aan de Tivoliweg in gebruik genomen. Burgemeester Burgers noemde de schutsboom uniek, omdat hij geheel uit eigen middelen, dus zonder overheidssubsidie, tot stand was gekomen. Natuurlijk werd de boom meteen "uitgeprobeerd". De eerste schoten op de vogel werden gelost door Don Burgers en pastor Piet Berkers, die toen gildeheer was.¹¹

HELLEBAARDEN EN EEN OUD VAANDEL MET MOOIE MEDAILLONS

In 1985/1986 ontdekte het gilde, bij het opruimen van de zolder in café 'Het Gildehuis' aan de Schoolstraat, een oud vaandel uit 1840. De gildebroeders wisten zelf absoluut niet van het bestaan van dit standaard-vaandel, dat niet

¹⁰ *Brabants Dagblad*, 30 november 1981; *De Molen*, 18 november 1998 en 9 december 1998; *De Molen*, 28 november 2003

gebruikt werd bij het vendelzwaaien, doch

¹¹ *Brabants Dagblad*, 2 mei 1983

door de gildebroeders in de stoet werd meegedragen. Op het doek bevonden zich twee medaillons: een van St. Joris en een van St. Catharina.

Het kostbare doek kon, dankzij giften van het Anjerfonds en de gemeente Rosmalen gerestaureerd worden. Op de gildedag in 1986 werden de medaillons, ingelijst en wel, door het gilde in bruikleen overgedragen aan het gemeentebestuur van Rosmalen.¹²

Op 25 november 1989 mocht het gilde St. Catharina - St. Joris, dankzij de hulp van enkele sponsors, de al zo lang gewenste hellebaarden in ontvangst nemen. "Een hellebaard is een strijdwapen uit vroeger tijden, waarmee de gilden kerk en gelovigen beschermden. Een hellebaard hoort bij een kerkelijk gilde

en het Rosmalense gilde St. Catharina - St. Joris wilde al jaren hierover de beschikking hebben...

Martien van Helvoirt, hoofdman van het gilde, hield een korte rede om de sponsors te bedanken: Het bedrijf *Dollevoet Transporten* en enkele gildeleden. Toon Dielissen reikte namens de ledensponsors de eerste

hellebaard uit. Martien van Helvoirt was zeer verrast en zei spontaan: "Ik geloof niet dat er in de omtrek een gilde is, dat zo'n mooie hellebaard heeft." De tweede hellebaard werd

uitgereikt door de heer en mevrouw Dollevoet en ook deze hellebaard werd onder luid applaus door hoofdman Martien van Helvoirt in ontvangst genomen. De hellebaarden zijn prachtig uitgevoerd in glanzend staal en de emblemen van St. Catharina en St. Joris, in koper gehamerd, zijn aan weerszijden van de hellebaard opgebracht."¹³ (8)

GILDESTANDAARD

In 1991 werd de oude standaard uit 1925, die niet meer gerestaureerd kon worden, vervangen door een nieuwe. Die oude standaard is voor en na de tweede wereldoorlog nog gebruikt, zoals het eigenlijk hoorde. Dus door een gildebroeder te paard. Dorus van Helvoirt en Albert Verstappen

*Sjaak van Nuland met de oude gildestandaard uit 1925.
(De Molen, 25 april 1979)*

hadden er als zodanig mee gereden. De nieuwe standaard is een prachtig stukje kunstnijverheid, helemaal met de hand in tientallen kleurschakeringen op Franse zijde

¹² *Brabants Dagblad*, 28 mei en 2 juni 1986

¹³ *De Molen*, 29 november 1989

geborduurd door Mevrouw Willgers van een firma in Geldrop. Zij werkte met een speciale borduurtechniek, waardoor de voorstellingen tweezijdig zijn afgebeeld. Het ontwerp is van gildebroeder Leo van der Sangen uit Best, oorspronkelijk een zilversmid van professie. Op de standaard ziet men de heilige Catharina met het gebroken rad en zwaard, de symbolen van haar marteldood, Sint Joris te paard, vechtend met een draak. Ook het wapen van de gemeente Rosmalen en het wapen van de kring Maasland zijn afgebeeld. De tekst: Gilde St. Catharina - St. Joris Rosmalen 1554 - 1991 maken het geheel compleet. De stichtingsdatum 1554 is inmiddels achterhaald.¹⁴

In juli 1996 werd de jaarlijkse kringgildedag van de kring "De Hoge Schuts" georganiseerd door het Rosmalense gilde St. Catharina - St. Joris. De diverse wedstrijden vonden in Rosmalen plaats na de traditionele gildemis is de Lambertuskerk. Onze Rosmalense koning Frans van Hirtum schoot zich hier tot koning van de kring.

HISTORISCH BESLUIT

Op woensdag 5 februari 2000 heeft het gilde St. Catharina - St. Joris met 2/3 meerderheid van stemmen besloten, dat voortaan ook vrouwen volwaardig lid van het gilde kunnen worden. De statuten werden daarmee gewijzigd. "Men moet echter wel gedoopt zijn volgens de Christelijke religie en tevens moet men van onbesproken gedrag zijn"¹⁵ Direct na de stemming gaven zich drie dames op voor het lidmaatschap, waaronder de beschermvrouwe Trees Dollevoet.

CATHARINA MET HET RAD

Wanneer het gilde door Rosmalen trekt ziet men ook altijd "Sint Katrien van de guld". Zo'n twintig jaar verpersoonlijkte Annie van Nuland de vrouwelijke patroonheilige van het

gilde St. Catharina - St. Joris. "In haar prachtige gewaad en met haar onafscheidelijke attributen - het zwaard, de kroon en het rad - was ze de trots van het Rosmalense gilde. In 2000 stopte ze met deze "Catharinarol" omdat een versleten heup het haar onmogelijk maakte nog volop deel te nemen aan alle gilde-activiteiten en als Catharina mee te lopen in de optochten. Annie van Nuland, die de Catharinarol overnam van haar zus, werd opgevolgd door Sjaan van Hirtum.¹⁶

Henk de Werd

Annie van Nuland in vol ornaat als St. Catharina bij de nieuwe gildestandaard (De Molen, 9 februari 2000)

¹⁴ *Brabants Dagblad*, 27 november 1991

¹⁵ *De Molen*, 12 april 2000

¹⁶ *De Molen*, 9 februari 2000

DE KONINGEN EN KEIZERS VAN HET GILDE ST.CATHARINA - ST.JORIS

De archieven van het gilde mogen dan verbrand zijn, het gildezilver bleef bewaard en deze zeer waardevolle collectie vormt de bron voor de zoektocht naar de Rosmalense gildekoningen en -keizers.

De koningen waren immers volgens de reglementen verplicht een koningsschild te schenken, naar eigen keuze en ontwerp. Gebruikelijk was wel, dat de naam en de duur van het koningsschap vermeld werd.

In augustus 2002 schoot Arie Boon zich tot nieuwe koning. In de praktijk betekende dat, dat de oude koning, in dit geval François van Hirtum, terugtrad en een herinneringsschild schonk. François heeft zich als vanzelfsprekend aan die traditie gehouden. Zijn gift is thans het jongste koningsschild binnen de collectie.

1563: Dierick Hanrick Wonders

Het oudste koningsschild dateert van 1563, waarop Dierick Hanrick Wonders als koning genoemd wordt van het St. Catharina gilde.

Van de koningen vóór hem weten we helaas niets meer. Ook van zijn opvolgers zijn diverse schilden verloren geraakt. Hier tasten we dus eveneens in het duister.

In 1613 was Jan Tunis Wonders van Roosmalen de koning.

1616: Huijbert Daniels Voets.

*Het gildezilver van
St. Catharina - St. Joris
Aan de staart van de vogel
hangt het koningsschild van
Jan Tunis Wonders uit 1613.*

*Uiterst links: het schild van
Huijbert Daniëls Voets uit 1616.*

In 1641-1642-1643 wordt Jan Jansen Wingreis genoemd als "gekoren coninck". Wanneer iemand drie keer achtereen koning wordt krijgt hij de titel van keizer. Voor Jan Jansen Wingreis was die eer niet weggelegd, omdat hij "gekoren", dus gekozen, was en zich niet tot koning had geschoten.

1667: Herman Janssen van Melfferen.

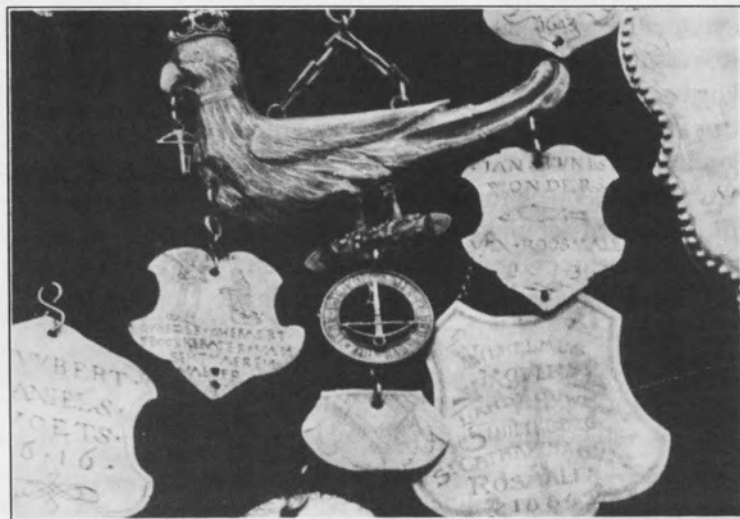
In 1686 schoot Cornelis Couwenbergh, molenaar alhier, zich tot koning. De gilden bezaten het recht om op de molen vogel te schieten.

In 1714 is Arien Couwenbergh koning. Op zijn koningsschild zien we o.a. drie kauwen op drie bergjes (denk aan zijn naam) en enkele gekruiste pijlen, waartussen klaverblaadjes. Inderdaad bij het koningsschieten moet je naast je schietkunst ook veel geluk hebben.

In 1719 is Peter Teunisse koning van het St. Jorisgilde.

1726: Peter van der Loo, koning. 1731:

Antonie van Beek, koning. 1761 Antonie van Beek, koning.

De eerste keizer:

1762 Antonie van Beek, zeeldraaijer tot Hinten (Hintham) schiet zich tot keizer. Hij is de eerste persoon, die als keizer genoemd wordt in de nog aanwezige bronnen van het gilde. In 1766 schiet Antonie van Boxsel zich tot koning "van St. Joris tot Rosmalen op den Heijnis".

Op 12 oktober 1818 heeft Adrianus van Lith, zoon van Dirk van Lith, molenaar in Rosmalen, schutsbroeder van St. Joris, de vogel afgeschoten op den molen van Rosmalen aan de Molenstraat. Ook hij werd daarmee koning van St. Joris. In 1822 schoot Antonie Kuipers, bakker te Rosmalen, zich tot koning. Hij deed dat evenens op de molen aan de Molenstraat alhier.

1826: Henricus Jan Manus van der Doelen, koning.

1848: Henricus Christianus Swanenbergh, koning van het St. Catharinagilde.

1854: Petrus Bekkers. In 1864 schoot Johannes Bekkers zich tot koning van het St.

Catharinagilde "op den boom te Rosmalen".

1868: H. Fleskens, koning van het gilde St. Catharina.

1874: Evert van der Heijden, koning. 1882: Antonie Kuipers, koning.

1884: Wilhelmus Rovers, landbouwer te Rosmalen, schiet zich tot koning van het St. Catharinagilde. Daarna ligt het gilde een tijdje stil. Het bestond nog wel, maar er waren geen activiteiten, waaronder het koningsschieten. Rovers bewaarde, God zij dank, al de zilveren kostbaarheden. We mogen hem daar tot op de dag van vandaag zeer dankbaar voor zijn. Het koningsschild van Wilhelmus Rovers is te zien uiterst rechts op de foto bij dit artikel.

In 1921 werd het gilde nieuw leven ingeblazen, omdat, ik schreef dit eerder al, notaris Jan van de Mortel zijn zilveren huwelijksfeest vierde. Er zou een grootse optocht gehouden worden, waarbij ook het gilde St. Catharina - St. Joris gevraagd werd. Na dat feest werd, mede door toedoen van notaris van de Mortel, het gilde "heropgericht". Hij schonk het gilde twee mooie herinneringsschilden. Een ter herinnering aan de "heroprichting" en een ter

herinnering aan zijn zilveren bruiloft. Er kwam een nieuw reglement en in 1924 werden er voor het eerst weer schietwedstrijden gehouden. H. Coppens, E. zoon, werd de eerste nieuwe koning na deze "doorstart".

Op zijn koningsschild zien we een zandtreintje afgebeeld, dat ons herinnert aan de verkoop van een zandberg door H. Coppens aan Den Bosch voor de ophoging ter voorbereiding van de stadsuitbreiding aan de oostkant van de stad.

Ties van Grinsven, de tweede keizer

1928: Harrie van Lijssel. 1932: Hubert van de Westen, schoenmaker te Rosmalen. 1946: J.P. van Nuland. 1950: M. van Grinsven. 1954: M. van Grinsven. 1958 M. van Grinsven. Ties van Grinsven, zoon van Leonardus van Grinsven en Betje van Creij uit de Striensestraat, schoot zich drie keer achtereen tot koning. Daarmee mocht hij zich keizer van St. Catharina noemen. Na Antonie van Beek uit Hintham was hij dus de tweede keizer. 1962: Toon van Hirtum, zoon van gemeentebode Piet van Hirtum.

1963: Gilde St. Catharina - St. Joris bij villa "De Driesprong", het toenmalige gemeentehuis van Rosmalen in verband met de viering van koninginnedag.

1966: Hennie van den Wassenberg. 1970: Henk van Helvoirt. 1974: Jo van Nuland. 1978: Hennie van den Wassenberg. 1982: Frans van Hirtum. "Na 363 mislukte aanslagen door de schutters loste Frans van Hirtum het gouden schot en velde de koningsvogel. Hierdoor werd hij de nieuwe koning van het Rosmalense gilde. H. v.d. Wassenberg, de vorige koning, overhandigde zijn opvolger het zilveren koningsschild. Vervolgens brachten vendeliers en tamboers hun nieuwe vorst de vendelgroet."¹⁷ 1986: Henk van Helvoirt; 1990: Henk de Leeuw. "Henk de Leeuw van het gilde St. Catharina - St. Joris is sinds tweede pinksterdag voor vier jaar de nieuwe koning van het Rosmalense gilde. Hij loste het 88^e schot, waardoor de koningsvogel viel. De aftredende koning Henk van Helvoirt overhandigde de nieuwe koning zijn eigen schild. De boom werd "gevruid" door burgemeester R. Pans. Dat wil zeggen, dat hij volgens de traditie 'de boze geesten' moest verjagen door als eerste op de vogel te schieten. De burgemeester schoot raak, evenals de nieuwe beschermvrouwe mevrouw Trees Dollevoet, die voor het eerst aantrad. De dames van het gilde schoten op de damesvogel. Hier ging de eerste overwinning, na 35 schoten, naar mevrouw Toos Boon."¹⁸

In 1994 schoot Frans van Hirtum zich voor de tweede keer tot koning. "In een spannende strijd tussen acht gildebroeders loste hij het beslissende 275^e schot, waardoor de koningsvogel van de schutsboom tuimelde. 'Een verschrikkelijk grote eer', aldus Van Hirtum. 'Ik heb er de laatste dagen echt naar toe geleefd. En ik heb er alles voor over om een goede koning te zijn.'" Waarnemend burgemeester M. van Berckel schoot als eerste. Hij noemde de tradities van het gilde waardevol, zeker ook nu de maatschappij zo aan het vervlakken is. Beschermvrouwe Trees Dollevoet was de eerste die de vogel

aanschoot. Marcel van Helvoirt schoot de kop van de vogel eraf. Frans van Hirtum was uiteindelijk de gelukkige, die het laatste restje van de vogel naar beneden liet komen.¹⁹

1998: François van Hirtum, de zoon van Frans. Het koningsschap ging toen dus over van vader op zoon. Hij was met zijn 24 jaar de jongste koning uit de lange historie van het Rosmalense gilde. Zijn beslissende honderdste schot deed de houten vogel naar beneden komen. "Zo jong en dan al koning zijn, dat is een heel grote eer" aldus François.²⁰ Volgens de tradities werd het eerste schot gedaan door de burgemeester, in dit geval de locoburgemeester Rien van Grunsven. Vervolgens viel de eer te beurt aan gildeheer pastor Jan Schepers, aan beschermvrouwe Trees Dollevoet en de "heersende" koning Frans van Hirtum. Deze laatste mocht zelfs drie keer schieten.²¹

*Gildekoning François van Hirtum
(De Molen, 1 juli 1998)*

2002: Arie Boon. Driek van Grette wijdde in De Molen van 28 augustus 2002 een column aan hem: "Unne nêje kunning in Rusmolle". In 2006 moet hij zijn koningstitel verdedigen.

Henk de Werd

¹⁷ *Brabants Dagblad*, 16 juni 1982

¹⁸ *Brabants Dagblad*, 6 juni 1990

¹⁹ *Brabants Dagblad*, 13 juni 1994

²⁰ *Brabants Dagblad*, 30 juni 1998

²¹ *De Molen*, 1 juli 1998

DRIE ROYEN FLUELEN MANTELS UIT ROSMALEN 1583

Drs. Henk Roosenboom (momenteel als archivaris werkzaam bij het RHC te Eindhoven) schreef voor het *Vriendenboek stadsarchivaris Kuyser* ('s-Hertogenbosch, 1980) over *De nalatenschap van een Rosmalens pastoor* (pagina 178-193).

Hij transcribeert daarin onder BIJLAGE I de inventarisatie op 26 april 1583 'geroepen'²² door notaris Theodericus van der Bleeck (tevens secretaris van de dingbank van Heese [*de schepenbank van Rosmalen en Nuland*]). De inventarisatie gebeurde op verzoek van Willem Smits en Jan Colen, kerkmeesters in Rosmalen, in aanwezigheid van de Rosmalense schepenen Peter Aerts en Wouter Coolen. Het betrof hier twee kisten waarvan de inhoud kennelijk eigendom was van de kerk van Rosmalen.

Als BIJLAGE II vervaardigde de heer Roosenboom een transcriptie van een inventarislijst van goederen van de heer Wouter Boeckx, pastoor of vicaris te Rosmalen, aangetroffen op 6 mei 1583 te 's-Hertogenbosch in het huis van Jutken, de weduwe van Jans van Roy, waarin pastoor Wouter (Gualterus) Boeckx gewoond heeft en gestorven is.

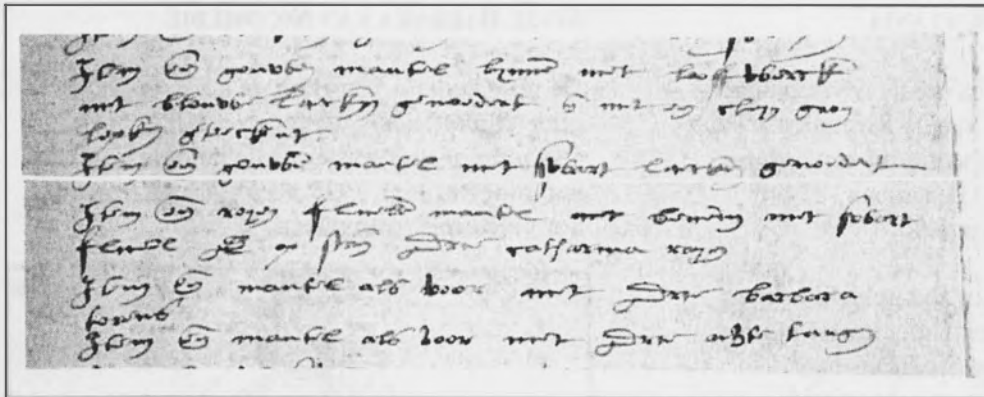
De inventarisatie van 26 april 1583 is het meest interessant. In de eerste kist valt de aanwezigheid op van een doosje waarin "bevonden een testament gemaect bij heren *Peteren Wellens van Geffen voor heer*

²² (MV:) Dit woord ontbreekt in de transcriptie door Henk Roosenboom van het op 19 november 1996, in opdracht van het Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, fraai gerestaureerde Oud-rechterlijk Archief van Rosmalen, inventarisnummer 25, op pagina 20 recto (nieuwe nummering).

Wouteren Bocx als vicecureyt" (gedateerd 8 september 1557).²³

De tweede kist is voor de geschiedschrijving van Rosmalen zo mogelijk nog interessanter. De trouwe lezers van *Rosmalla* kunnen zich uit het 3^e nummer van de 12^e jaargang wellicht nog het artikel van Dick van de Vrie (*Een symbolenkan van de Annenborch*) herinneren. Daarin verwijst Van de Vrie eveneens naar de genoemde transcriptie van H. Roosenboom (welke ook door Henk de Werd, t.b.v. zijn artikel op pagina 13, is gebruikt). Hier gaat het dan in het bijzonder aangaande de tekst:

²³ (MV:) Wellicht is deze Peter Wellens dezelfde persoon die ons bekend is van de grafzerk waarvan een tekening wordt bewaard in de bibliotheek van de Universiteit van Tilburg (voorheen Katholieke Universiteit Brabant) met de tekst: "*Hier leet begr. Heer Peter Wellens van Achten Pastoor vā de Cappelle tot Heeze sterf A^o 1557 de VII September.*" Zijn naam ontbreekt echter in het Academisch Proefschrift van A.J.A. Bijsterveld, *Laverend tussen kerk en wereld: De pastoors in Noord-Brabant 1400-1570* (Vrije Universiteit Amsterdam, 1993) waar deze spreekt over de *vicarius perpetuus* te Rosmalen. Omdat hij na de vermeldingen van Antonius Amelii van Orthen (v.p. 1519-1538) en Magister Johannes Bogart (v.p. 1538-1552), als *vicarius perpetuus* te Rosmalen 1556-1583 Walterus Bo(ec)x plaatst, zou Peter Wellens mogelijk gedurende de niet ingevulde periode 1552-1556 wel eens als zodanig hebben kunnen functioneren. Dit lijkt temeer mogelijk te zijn bij de constatering dat de *vicarius perpetuus* te Rosmalen 1519-1538 tot 1538 ook als *rector capelle sine cura* te Heeseind parochie Rosmalen (O.L.V. en St.-Antoniuskapel) dienst deed gelet op de functievermelding op de beschreven grafzerk. Om een goed beeld te krijgen van de roerige tijd waarover we hier spreken is het wellicht zinvol om nog eens het verhaal van Leo Adriaenssen, *Rosmalen tussen Beeldenstorm en Bestand* (in: *Rosmalla*, jrg. 13, nr. 1, pag.3-18) te herlezen.

“item een royen fluelen mantel met beneden met swart flueel, daarop staende drie Catharina rayen
 item een mantel als voor met drie Barbara torens
 item een mantel als voor met drie Achte tangen”

Opmerkelijk dat de drie mantels in een adem worden genoemd. Agatha, Barbara en Catharina zijn de drie ‘ABC-/maagdheiligen’ die klaarblijkelijk ook in Rosmalen bijzonder vereerd werden. De mantels zijn gelijkwaardig aan elkaar, zowel wat de kleur als het aantal symbolen betreft. 3 Rode mantels waarop opeenvolgend 3 raderen die op Catharina duiden, 3 torens die op Barbara doelen en 3 tangen die voor Agatha symbool staan.

Is hier sprake van een relatie met de drie broederschappen (tegenhangers van de Illustere Lievevrouwe Broederschap) die te ’s-Hertogenbosch moesten bijdragen aan het voorkomen van de sociale onrust in de 16^e eeuw, waarover Dick van de Vrie verhaalt?

De drie genoemde heiligen leven tot op de dag van vandaag nog voort in de namen van vele gilden. Vooral de gilden toegewijd aan Catharina en Barbara (soms tesamen) zijn in het katholieke zuiden talrijk te noemen. Ook Rosmalen eerde de ‘santinnen’ Catharina en Barbara, die overigens begin juni 1969 door Rome van de Algemene Heiligenkalender zouden worden geschrapt.

In ‘De Citadel’ (Rijksarchief in Noord-Brabant) bevindt zich in de *Collectie Aanwinsten* (inventarisnummer 32) “De Kaard van de Jonge Schutters binnen den Dorpen tot

Roosmalen int Quartier van Maasland onder de Maijerije van Sertogenbossche.” Het betreft hier de “Schutters ofte Gildebroeders van Sinte Barbara Agata” die “voor hunne Patroon sullen hebben den Heijlighen Ridder ende Martelaar Sinte Sebastiaan sonder daar mede te veranderen haar Patronerssen”.

“Actum Roosmalen Den 8 Februarius 1700 Een-en-Sestigh” ondertekent H. Guldemans de kaart die “de Gilde broeders van Sinte Barbara” “hebben laten vernieuwen ende met gemeijne Consent veel exspreselijk doen vernieuwen naar Forme ende Voet van de Oude Schutterije van dese voorschreven Dorpe, die hunne kaart vernieuwt hebben maar den Voet ende Regel vande Oude Schutterije van Sertogenbossche”. De schrijver verwijst naar de kaart die werd opgesteld “binne den voorsr. Dorpe van Roosmalen op den Veerthienden Dagh Maaij inden Jare Ons Heeren sesthienhondert.”

De aanvulling op de kaart (3 pagina’s van een andere hand) wordt afgesloten met: “Actum Rosmalen den 19 Meij 1700 agten-negentig” en is ondertekend door E. van Grinsven²⁴. Met potlood is daar later ondergezet: “Dit gildecorps is 15 Juni 1800 twee en tachtig ontbonden”. Liefst 282 jaren heeft het Gilde van St.Barbara dus te Rosmalen bestaan!!!!

²⁴ (MV:) Diens *drieslag*-symbool voor zijn naam zal ik in een toekomstig artikel nog nader beschouwen.

SINTE AGATHA VAN CATANIA

De naam van St. Agatha (zoals we deze tegenkwamen in de aanhef van de Rosmalense kaart van Barbara uit 1600) wordt bij een opsomming van gilden op 14 december 1824 te Rosmalen niet meer vermeld.²⁵

Volgens de legende (zij zou geleeft hebben tijdens de vervolgingen onder keizer Decius, 249-251, te Catania op Sicilië) is haar aristocratische afkomst en schoonheid aanleiding voor landvoogd Quintianus om Agatha het hof te maken. Zij heeft zich echter al (mystiek) verloofd met Christus en weerstaat de avances van de landvoogd. Deze denkt dat een verblijf in een bordeel haar tot de aardse realiteit zal terugbrengen. Aphrodisia, een zeer in de liefde bedreven dienaar van Venus (een prostituee dus), slaagt er niet in Agatha opnieuw voor de Romeinse goden te winnen. Zij wordt dan in een donker hol gesmeten. Zij blijft haar geloof trouw. Voor straf rukken dan de beulen haar borsten met **tangen** af, maar de volgende nacht zitten die alweer gaaf en wel op de goede plaats. Agatha wordt opnieuw gemarteld, nu door haar naakt over een vloer vol scherven en gloeiende kolen te sleuren. Deze marteling overleeft zij niet.

Aangeropen tegen brand, zwerende borsten en kanker. Patrones van de klokkengieters (omdat klokken vroeger tegen brand waarschuwden). Voorgesteld als jonge (Romeinse) vrouw; attributen: martelaarspalm, **nijptangen**, schotel met afgesneden borst(en), kaars, brood. Kleur: rood; feestdag: 5 februari.

²⁵ Zie pagina 12 van deze *Rosmalla*

SINTE BARBARA VAN NICOMEDIË

De geschiedenis van Barbara als Rosmalens gilde eindigt, zoals we zagen, na 282 jaar in 1882. Eerherstel was er na de heropleving van het gildewezen in 1921 voor Barbara (vooralsnog) niet meer weggelegd.

Barbara († 306) was de mooie dochter van de rijke heiden Dioscorus (in Nicomedië, Klein-Azië), die zo beducht was om haar schoonheid, dat hij een toren laat bouwen om haar daarin te bewaren. Als de bouwers in deze toren twee ramen willen maken, beveelt zij één raam meer aan te brengen (een teken van haar geloof in de H. Drieëenheid). Zo bemerkt de vader dat de schoonheid christen is geworden; hij wil haar doden, maar Barbara vlucht tot boven op de **toren**, waarvan ze door engelen wordt weggedragen. Dioscorus krijgt haar later toch weer te pakken en als zij na martelingen standvastig blijft in haar geloof, slaat hij haar het hoofd af en sterft zelf door blikseminslag.

Barbara wordt aangeroepen tegen brand en blikseminslag, tegen plotselinge dood. Zij is patrones van leidekkers, artilleristen, vuurwerkmakers, mijnwerkers, metselaars, vestingbouwers, architecten en ingenieurs, wapensmeden, koks, gevangenen, stervenden. Barbara wordt voorgesteld als een gekroonde jonge vrouw met heel wat attributen: martelaarspalm, zwaard, pauweveer, kanon, ciborie, **toren met drie ramen**. Kleur: donkerblauw; feestdag: 4 december.

De verspreiding van Barbaragilden is het grootst in Oost-Brabant.

SINTE CATHARINA VAN ALEXANDRIË

Bij de heroprichting van het Rosmalens Gilde in 1921²⁶ wordt de naam van Catharina als eerste in ere hersteld. Pas later (in 1971) werd de naam van Sint Joris (sinds 1818 niet meer vermeld in de archieven) hieraan toegevoegd.

Betreffende Catharina († 307?) ontbreken alle betrouwbare, historische bronnen. Zij zou een voornam, begaafde, Egyptische (Alexandrijnse) prinses (koningin?) zijn geweest, op jonge leeftijd al erg geleerd en zeer schoon. Na bezoeken aan een kluisenaar liet zij zich dopen. In een droom verscheen haar Jezus, die haar een ring aan de vinger stak: haar volmaakte bruidegom. Zij ging niet in op dringende verzoeken van raadslieden toch vooral te huwen, keerde zich af van het aardse en liet zich verder onderwijzen door kluisenaars. Toen op een dag keizer Maxentius een groot feest gaf ter ere van alle Romeinse goden beschuldigde de 18-jarige Catharina keizer Maxentius van wreedheid en verklaarde onverschrokken dat al die goden bij elkaar totaal machteloos waren. Argumenten en strikvragen van vijftig (!?) keizerlijke wijsgeren wist ze allen te weerleggen door kennis, welbespraaktheid en logisch redeneren. De wijsgeren bekeerden zich, waarna deze allemaal op de brandstapel moesten sterven. Catharina werd gezeseld en in een donkere kerker geworpen, waar de keizerin haar kwam bezoeken. Zij én 200 van haar dienaressen

²⁶ B.g.v. 25-jarig huwelijksfeest op 15 oktober 1921 van Joannes H.J. van de Mortel en Cecilia MJPJG de la Court (Zie RANB: Familie-archief Van de Mortel - De la Court, toeg.nr 305, inv.nr 155)

werden christin; allen stierven de marteldood. Toen Catharina weigerde toe te geven aan des keizers verleidingen, werd zij tussen vier scherppgepunte **raderen** vastgebonden om aldus te worden vermorzeld. Vuur uit de hemel vernielde echter het marteltuig. Vreselijke geselingen gingen vooraf aan haar onthoofding door het zwaard. Het dode lichaam werd door engelen weggevoerd en op de heilige berg Sinaï begraven. Nu staat daar een bedehuis.

Catharina wordt sinds de 9^e eeuw vereerd, nadat op de Sinaï het gaaf bewaarde lijk van een jonge vrouw was gevonden. Afgebeeld als mooi, goedgekleed, jong meisje. Gekroond met zwaard, (kapot) **spakenrad**, boek, de palmtak van overwinning, maagdelijkheid en martelaarschap. Ook zijn er afbeeldingen van haar mystiek huwelijk met (het kindje!) Jezus.

Catharina is patrones van bibliotheken en scholen, redenaars, wijsgeren en studenten, rechters en notarissen, universiteiten (ook protestantse), wagen- en radmakers en van molenaars, kappers, pottenbakkers, jonge meisjes, modemagazijnen en modinettes, oude vrijsters en van enkele begijnenconventen. Catharina wordt aangeroepen bij migraine en hersenkwalen, tegen keel- en tongziekten, het 'Katrijnse wiel' (ringworm), 'wielen' (slechte plekken op akkers waar het gewas niet wilde groeien), ook om drenkelingen terug te vinden.

Catharina wordt vaak afgebeeld met Barbara (soms met Barbara en Magdalena als verpersoonlijking van geloof, hoop en liefde; soms te samen met Barbara en Margaretha). Bij vele beelden vertrappt zij keizer Maxentius.

Opmerkelijk is dat vooral in Oost-Brabant vele gilden Catharina tot patrones kozen en dat er veel gilden zijn die beide maagden, Catharina (vita contemplativa) én Barbara (vita activa), tot schutse hebben. De meeste Catharinagilden zijn ontstaan uit kerkelijke hulp- en armenbroederschappen met een sociale signatuur. Kleur: wijnrood; feestdag: 25 november.

SINT JORIS / GEORGIUS VAN CAPPADOCIË

Omdat we in deze *Rosmalla* bijzondere aandacht willen besteden aan de viering van 500 jaar Gilde te Rosmalen, kunnen we Sint Joris als meest algemene gildeheilige moeilijk passeren. Trouwens in de tweede kist, waarover we in dit hoofdstuk spraken, bevond zich immers behalve de drie *royen fluelen* mantels ook *een wit buydelken, daar inne liggende een silveren papegaye met twelf silveren ende een half scilden waaraan de papegaye ende scilde hangen, aen een silveren ketenen toebehorende soe zij zechden Sint Joris ofte oude scutteren.*²⁷

Van gildeheilige Joris is weinig met zekerheid bekend. Volgens veel bronnen heeft Georgius (zijn eigenlijke naam) zeker bestaan. Hij kwam uit Cappadocië. Wellicht was hij een Grieks soldaat. Tijdens de bloedige christenvervolgingen onder de wrede Diocletianus werd Joris vanwege zijn geloof gefolterd (in een met gloeiende nagels doorslagen, ronddraaiend vat) en ± 303 onthoofd (te Lydda in Palestina?).

Volgens de legende (opgedoken in de 11e eeuw) heeft hij in de buurt van Lasia (Silena?) in Klein-Azië een boze draak gedood die daar de omstreken onveilig maakte, omdat hij eiste dat hem elke dag een kind én een schaap werd gebracht om beiden te verslinden. Tot de koningsdochter Cleodelinde het lot trof.²⁸

De Jorislegende kwam naar het westen met terugkerende kruisvaarders. Mogelijk hebben zij het drakenverhaal opgedaan in Joppe (Jaffa), waar de kruisridders een kasteel hadden en waar een heiligdom van de held-halfgod Perseus was. Perseus redde de jonkvrouw Andromeda²⁹ het leven door een monster te doden. Later doodde hij per ongeluk zijn grootvader Akrisius tijdens het schijfschieten.

²⁷ Transcriptie door H. Roosenboom eerder vermeld. Zie ook pagina 13 van deze *Rosmalla*.

²⁸ Zie voor het *St. Jorislied* het volgende artikel.

²⁹ De namen Perseus en Andromeda komen we ook tegen als sterrenbeelden in de astronomie.

De drakendoder werd oorspronkelijk afgebeeld in Byzantijnse hofkledij, vaak met een kruis in de hand, soms met een wiel en gifbeker. Later zien we hem meestal als ridder, geharnast en gezeten op een al of niet steigerend paard, met **een rood kruis op een wit (zilveren) veld** (vaak op hamas, schild of vaan), terwijl hij met een lans de bek van de draak doorboort. Dikwijls staan de prinses en een lam opzij, op de achtergrond in een stad of burcht. De speer heeft rode en witte spiraal-banden.

De draak als fabeldier verbeeldt het kwaad, de duivel, de tot kwaad verleidende paradijsslang. Georgius is de kwaad verjagende ridder. Sint Joris (martelaar, kruistochtheilige, eerste noodhelper) is patroon van ridders, soldaten, ruiters, schutters, wapensmeden, padvinders. In de oosterse kerk is hij de 'aartsmartelaar'. Al in de 5^e eeuw werd Georgië (sinds haar onafhankelijkheid in 1991 wordt Joris op de vlag afgebeeld) naar hem genoemd. In 1222 (synode) werd hij tot patroon van Engeland uitgeroepen, in feite was hij het al in de 9^e eeuw. Richard I Leeuwenhart, koning van Engeland, koos voor de 3^e kruistocht (1189-1192) Joris tot patroon van de kruisvaarders.

In beginsel hebben eigenlijke alle schutsgilden Joris tot algemeen patroon. Maar hij is de bijzondere heilige van de aanzienlijke oude kruisboog-voetbooggilden. Liefst 39 gilden (waarvan 32 in Noord-Brabant) droegen tien jaar geleden nog zijn naam.

Kleuren: rood en wit (zilver); feestdag: 23 april.

Martien Veekens³⁰

³⁰ Voor de beschrijving bij de drie maagdheiligen en Sint Joris is gebruik gemaakt van: 'Gilden Kerken Heiligen' in Willem Iven e.a. 'Schuttersgilden in Noord-Brabant' (Helmond, 1983), tevens catalogus bij expositie NBr Museum; Kees van Kemenade en Paul Spapens, '365 Heiligendagen' (Hapert/Eindhoven, 1983); Wouter Prins, 'Schuttersheiligen' in 'Schuttersgilden en hun Beschermheiligen' (Museum voor Religieuze Kunst, Uden, 2000); Stijn van der Linden, 'De Heiligen', A'dam, 1999).

ST. JORISLIED

Ter gelegenheid van de viering van '700 jaar *gemeenschap Rosmalen*' (oktober 2000) werd tijdens de expositie in het *Rodenborchcollege* naast het gildezilver, gildekleding en fraaie gildemedailles ook het *St.Jorislied* getoond, zoals dat in het tijdschrift *Taxandria* van 1926 door A. van Sasse van IJsselt ter publicatie was aangeboden en becommentarieerd.

J.A. Jolles schrijft in zijn boek '*De Schuttersgilden en Schutterijen van Noord-Brabant*' (1933) dat hem dit lied te Berlicum enigszins anders ("minder gekuischt") werd meegedeeld.

Dr. H.H. Knippenberg zegt in 1954 in het tijdschrift '*Brabants Heem*' dat hij in een folkloristisch verhaal (gepubliceerd te Amsterdam in 1922) een oude plaatselijke

tekst van het St.Jorislied opnam "in gebruik bij de opvoering aan de Maas".

Henk de Werd tenslotte geeft in zijn boek '*Rosmalen was een ellendig land*' (1982) de tekst uit *Taxandria* weer, aangevuld met enkele coupletten door Dina van Nistelrooij - van Helvoirt (dochter van oud-gildehoofdman Dorus van Helvoirt) die het haar moeder talloze malen had horen zingen.

Hieronder een compilatie van de hierboven genoemde teksten die ik hier in het bijzonder onder ogen wil brengen bij gelegenheid van het te vieren 500-jarig bestaan van het Gilde St.Catharina / St.Joris te Rosmalen.

Martien Veekens

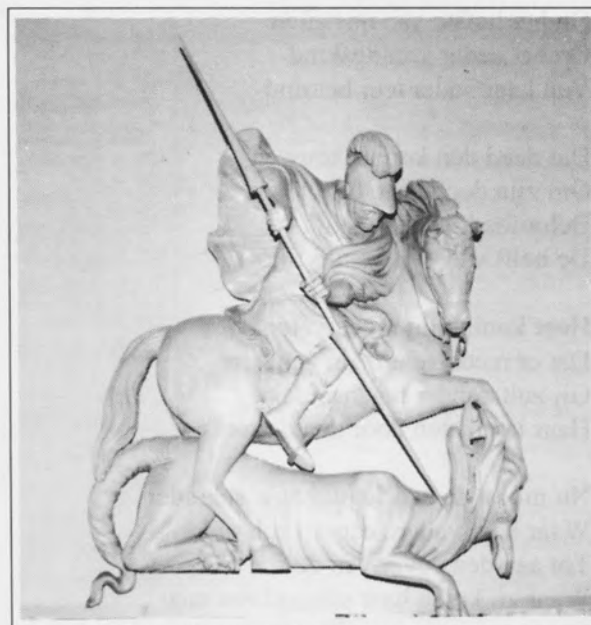
HET LIED VAN SINT JORIS

't Is gebeurd vóór onze tijden
Dat St. Joris eens kwam rijden
Tot een stad, in 't heidens land
Waar men weinig Christen vand

In de stad of vlak daar tegen
Was de volle zee gelegen
In dewelke, zoo men leest
Was een draak, een giftig beest

Niemand kon den draak verjagen
Want hij kwam daar alle dagen
Aan den oever van de zee
Waar hij kreeg een schaap of twee

Deze onverzaden drake
Kwam met opgespannen kaken
Stelden al de stad in pijn
Daarbij spouwde zijn venijn

*St. Joris met de draak
in de Lambertuskerk te Rosmalen.*

Al de schaapkens die zij vonden
Werden door den draak verslonden
En het hield daarmee niet op
Het koste zoo menig menschenkop

En als zij dat niet en deden
Liet hij niemand gaan met vrede
Of hij spouwde zulk een stank
Dat een ieder werde bang

Toen moesten zij beschikken
Eenen mensch om op te slikken
En dat duurde al zoo lang
Dat een ieder werde bang

Groot en klein die kwamen klagen
Bij den koning alle dagen
Om des Konings besten raad
Om te keeren grooter kwaad

Den koning sprak nu zonder spotten
Wij zullen eens tezamen lotten
Die zonder tegenspraak
Zich zal laten eten door de draak

En het lot dat kwam te vallen
Op het liefste van ons allen
Op het eenig koningskind
Van haar vader teer bemind

Dat deed den koning rouwen
Om zijn dochter te behouden
Beloofde hij een iegelijk
De helft van zijn koninkrijk

Heer koning gij moet weten
Dat er reeds velen zijn gegeten
Gij zult zonder tegenspraak
Haar laten eten door den draak

Nu moest de eed'le juffrouw scheiden
Waar haar vader zeer om schreide
Tot aan den oever van de zee
Waar zij kreeg haar schaapkens mee

Maar St.Joris kloek van zeden
Kwam daar dapper aan gereden
Hij zag die schoone juffrouw aan
Hij zei: wat doet gij hier te staan

Edel Jonkheer wilt u mijden
Wilt van deze plaats afreijden
Hier zal komen eenen draak
Die mij zal nemen tot zijn vermaak

Edel Jonkvrouw wilt niet schrikken
Dat den draak u op zal slikken
Ik zal hem in Jezus naam
Maken als een lam zoo taam

En terwijl zij informeerden
En te samen disputeerden
Kwam de draak, dat helsch gespuis
Uit de zee met groot gedruisch

Maar St.Joris niet verlegen
Reed den draak koelbloedig tegen
En St. Joris heel naarstig staak
Met zijn lanse door den draak

Maar St.Joris van God gezonden
Heeft den draak geheel verslonden
Met zijn paard ja wilt verstaan
Is hij mee door de stad gegaan

Maar de menschen die toen zuchtten
En die liepen om te vluchten
Riepen plots en met groot geweld
Daar is St.Joris dien kloeken held

Toen was deze dochter blijden
Door het staken van haar lijden
Ja zij riep nog geheel ontsteld
Gij zijt St.Joris vrome held

Een ieder dankte God den Heere
Heel het land liet zich bekeeren
En zij wierden katholijk
Met het heele koninkrijk

MARIËNWATER, CATHARINA EN BARBARA

Onder de titel *Birgittijn Gerard en het Rosmalens Gilde*, spraken wij in: *Rosmalla*, (jaargang 13, nummer 2, juni 2003, pagina 44) al over een zeer bijzonder bezit van het Rosmalens Gilde, zijnde een koningsplaatje van ergens tussen 1558 en 1580 waarop een afbeelding van St.Catharina en een geknield biddende monnik met als onderschrift:

*BROEDER * GEHERART PROCKKERATER * VAN SENT MAEREN VA(T)ER * Daarmee toonden wij de relatie aan die eens bestond tussen het klooster Mariën-water en het Rosmalens Gilde St.Catharina.*

Tijdens de alomtgeprezen expositie *700 Jaar Birgitta van Zweden* (in het hoofdgebouw van Coudewater van 25 april t/m 3 mei 2003) en in de zojuist genoemde bijzondere uitgave van *Rosmalla* (pagina 32 en 33) werd extra aandacht besteed aan de 'beroemde' *Meester van Koudewater* (Jan Jans-zoon van Gheervliet?), die als beeldsnijder in de periode 1460-1475 in onze regio actief was. In het *Museum voor Religieuze Kunst* te Uden is een schitterende collectie van deze meester (en zijn navolgers) te bewonderen.

Tot de pronkjuwelen behoren de beelden van de *hoofse Amsterdamse groep*. Drie beelden, die door Victor de Stuers in 1875 waren aangekocht uit de birgittijnse priorij 'Maria Refugie' te Uden (rechtstreekse voorzetting van Mariënwater te Rosmalen) voor het Nederlands Museum voor Geschiedenis en Kunst te 's-Gravenhage, het latere Rijksmuseum te Amsterdam. Het betreft hier drie even elegante als rijk gedetailleerde beelden van Barbara, Johannes en Catharina. Volgens kunstkenneren zijn zij in stijl en uitvoering onderling nauw met elkaar verbonden. (Zie afbeeldingen op de volgende pagina) Direct op dit groepje aansluitend beschouwen zij het beeld van een tweede Catharina. In de

holte aan de achterzijde van dit beeld werden bij de restauratie van 1949 een tweetal pakjes met relieken (botsplinters) van de heilige Monica en Bernardus, een bronzen speld en vlas aangetroffen. (Zie afbeelding hieronder) Onder haar voeten kronkelt met zijn hoofd op zijn rechterarm de hier ook letterlijk ontkroonde keizer Maxentius.

Catharina

(Rijksmuseum, inv.nr. RBK 18069; MRK 1762)

In dit nummer, waarin we diverse aspecten rondom het jubilerend Rosmalens Gilde aan de orde stelden, tonen we graag de beelden van 'onze' gildeheiligen Catharina en Barbara, die, met een grote mate van zekerheid, gemaakt zijn door 'onze' Meester van Koudewater,

Barbara

wiens stijl te herkennen is in "de verstilde, ietwat frontale houding van de figuren met hun smalle tailles, de naar binnen gekeerde, afwezige gelaatsuitdrukkingen met de geloken ogen, fors aangezet haar bij de slapen, spitse neuzen en flauw glimlachende tuitmondjes."

Catharina

Catharina en Barbara genoten grote populariteit in *Mariënwater*. Dit blijkt ook uit een aantal aan hen opgedragen gebeden, antiphonen en sequensen in bewaard gebleven handschriften in Uden. Bovendien heeft *Mariënwater* twee prachtige handschriften bezeten die het leven en de wonderen van deze twee vrouwelijke heiligen beschreven.

Op de volgende pagina een afbeelding uit: "*Leven van Sinte Barbara*", Hs. 133.B13 (folio 98 recto), Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

Martien Veekens

Die in
der tyt
dat die
glorio
se ma
get sa
barba
o thoest
solte w
den. en
si oec

moedeliken en deuotelike ierſt bat voer
alle die ghene die ghedruckenisse salten
houden haerre heiliger passien. En die
stemme des heren vanden hemel haer toe
sprack dat si vhoert waer. Doe cest ghe
siet dat daer een heidens priest bi stont
die dit sacht en hoerde die welke oimits
desen gebede alsoe grote deuon creecht tot
deser heiliger maget. dat in alle die dage

EEN IDEE BIJ VIERING 500 JAAR Gilde IN ROSMALEN

Na het bestuursbesluit om het bestaan van het Rosmalens gilde (voorlopig?) met 50 jaar te verlengen en daarmee op 500 jaar in 2004 te brengen, alsmede het gemeenteraadsbesluit van 18 maart 1999, betreffende het eerherstel (na 182 jaar) aan het oorspronkelijke dorpswapen van Rosmalen en niet te vergeten de bestuurlijke wijziging sinds 1 januari 1996 is het meer dan te overwegen om nu ook aan het hoofdvaandel van het gilde een nieuw uiterlijk te gaan geven.

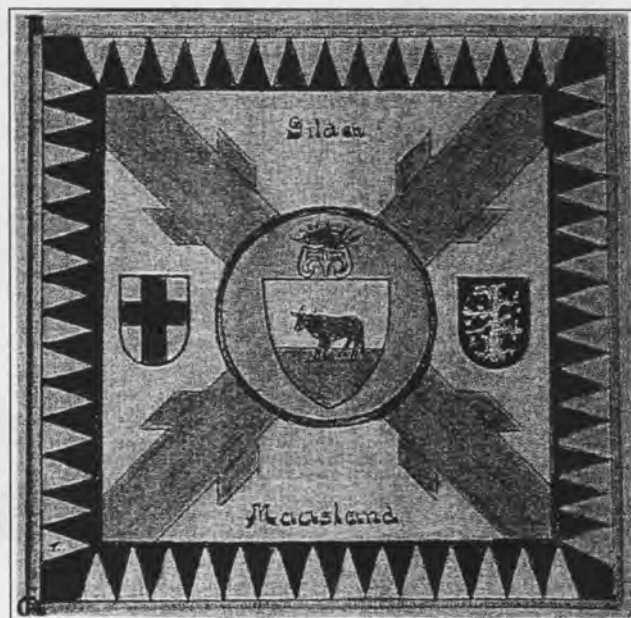
Een verdere reden tot wijziging zou in verband kunnen worden gebracht met de gedachte, verwoord op pagina 27/28 van deze *Rosmalla*, in samenhang met de constatering, dat Rosmalen gedurende lange tijd (282 jaar) ook Sinte Barbara als een bijzondere gildeheilige heeft vereerd. Na het eerherstel aan St.Joris (1971) zou dan op 6 juni 2004 een eerherstel aan de vaak in één adem met Catharina genoemde Barbara 'dorps'-kundig worden verleend: na 500 jaar: het Rosmalens *Gilde St.Catharina, St.Barbara en St.Joris* met een eigen cultuurhistorisch verhaal om trots op te zijn.

Het Gildebanier van Kring Maasland, waartoe ook Rosmalen behoort, is gebaseerd op een ontwerp³¹ dat op 10 augustus 1981 aan het kringbestuur werd getoond. De opgevoerde symbolen zijn:

- Uit het wapen van Oss (hoofdstad van Maasland): op een zilveren veld een rode os (rood en wit zijn de kleuren van Maasland welke ook in de dorpsvlag van Rosmalen worden uitgedragen) staande op een groen terras;
- Het wapen van St.Joris (patroon van de Federatie): een rood kruis op een zilveren

veld (hier opnieuw dus de Maaslandse kleuren);

- Een wapen met de Bosboom (verwijzend naar de Brabantse hoofdstad en huidige gemeente 's-Hertogenbosch): een gouden boom op een zwart veld;
- Een Bourgondisch kruis (verwijzend naar de Habsburgse periode waarin de meeste gilden hun ontstaan kenden) in groen (landbouwgronden);
- Het Gotisch schild met het Kringwapen, gedekt met een vuurslag en vuursteen (eveneens duidend op de Bourgondische periode);
- Zilver-rode wiggen (Maaslandse kleuren!) zijn de kleuren van Lotharingen waaruit Brabant (hier verbeeld met de wapenkleuren zwart en goud op de wiggen) is voortgekomen;
- Oranje franjes en een zoom van oranje verzinnebeelden tenslotte het Koninkrijk der Nederlanden.

(Ontwerp) Gildebanier van Kring Maasland

³¹ Het ontwerp voor de banier is gemaakt door Jan Toorians en Alfarez van de 'Stichting Banistiek en Heraldiek'.

De Rosmalense gildebaniër, waarop een schild met de jaartallen 1554 en 1970, bevat temidden van de tenaamstelling verder een schild met het gemeentewapen en een afbeelding van Sint Catharina staande voor een rad en geplaatst achter een wapen met de St.Joris-draak.

*Huldiging vaandrig Rien Vos en Deken Frans van Hirtum op 22 november 2003
(De Rosbode, 28 november 2003)*

- Een schild met een rode os op een doorsneden veld van zilver en groen als symbool voor de hoofdplaats van de Kring Maasland;
- Het op 18 maart 1999 in eer herstelde oude dorpswapen van Rosmalen;
- Een schild met een gouden bosboom op een zwart veld als symbool voor de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch, hoofdstad van Noord-Brabant en de oude Meierij;
- Een schild met de jaartallen 1504 en 2004;
- Op een medaillon van rood een schild van zilver waarop:
 - ❖ Een wijnrood rad als symbool voor St.Catharina;
 - ❖ Een donkerblauwe toren als symbool voor St.Barbara;
 - ❖ Een rood kruis op een wit schild als symbool voor St.Joris;

Dit alles hieronder ongekleurd weergegeven zou tot mogelijk voorbeeld kunnen dienen.

*Martien Veekens,
Werkgroep Ondersteuning Genealogie en
Heraldiek van de Heemkundekring Rosmalen*

De gildevlag met de jaartallen 1554 en 1991 toont de afbeeldingen van St.Catharina en St.Joris gescheiden door een Bourgondisch takkenkruis waartussen de wapens van de hoofdstad van Maasland en dat van de toen nog zelfstandige gemeente Rosmalen.³²

Bij het ontwerpen van een nieuwe banier of vlag voor het Rosmalens Gilde St.Catharina, St.Barbara en St.Joris zou een plaats kunnen worden ingeruimd voor:

- Een knoestig Bourgondisch schuinkruis van groen op een gouden ondergrond als symbool voor de Habsburgse periode;

³² Voor een afbeelding van de vlag zie pagina 22

HET TOPONIEM MOLENDREEF OP DE EIKENBURG TE MALISKAMP

HERINNERING AAN 'EENE ZELDZAAMHEID' EN AAN EEN BIJZONDER MAN: PIET VAN HELVOORT

VOORWOORD

Eind juni vorig jaar ben ik bij de heer Piet van Helvoort³³ aan huis in de Vliertwijksestraat geweest in verband met mijn onderzoek naar Maliskampse toponiemen uit de volksmond. Een twintigtal toponiemen heb ik uit de mond van Van Helvoort kunnen optekenen. Een van die volksmondnamen was de *Molendreef* / de *meuledreef* / op de Eikenburg, / d'n eikenbürgt / op z'n Rosmalens. Voor zover ik weet is deze naam nergens in geschreven bronnen vastgelegd.³⁴ Het onderhavige artikel is overigens, net als dat over de Rosmalense poldernaam *Lunense Kampen*³⁵, geschreven naar aanleiding van mijn oproep tijdens een vergadering in het voorjaar van 2002.³⁶

1. INLEIDING. DE VERHOUDING MALISKAMP : EIKENBURG

Ondanks dat bij de kadastrale indeling van 1832 Maliskamp en Eikenburg als aparte gebieden vermeld worden onder sectie D, *Koudewater*, is de Eikenburg een onderdeel van Maliskamp. De vroegste vermeldingen van

(het landgoed) Eikenburg laten dit meteen zien. Zo is in het jaar 1787 het volgende opgetekend: "het goed genaemt Eijkenburgt geleege in de Maliscamp, jurisdictie van Rosmalen."³⁷ In 1802 is er sprake van een "goed genaamt Eikenburg met aangehoorende hoev, landerijen, beemden en houtgewassen, gelegen alhier in den Maliscamp."³⁸ De in de loop van de jaren zestig aangelegde villawijk Eikenburg op het eens landschappelijk zo bijzonder fraaie en waardevolle gelijknamige landgoed maakt derhalve onlosmakelijk deel uit van (het oudere) Maliskamp.³⁹

2. NADERE TOELICHTING OP DE MOLENDREEF

De Molendreef, gelegen ten noorden van de Kleine Wetering, was oorspronkelijk het verlengde van een pad dat ten zuiden van de Kleine Wetering begon. Dit pad – zeg maar *molenpad - kwam van de Veedijk en begon op het punt waar ook nu nog de Veedijk een bocht naar rechts maakt. (Zie kaartfragment) Dit onverharde weggetje met in het verlengde de Molendreef "vormde in het verleden een kortere verbinding met onder meer de Duinse Hoeve, of verder nog, de Kruisstraat en de polder. Het waren vooral 'boerenmensen' uit Berlicum die deze sluiproute namen", aldus de

³³ De heer Van Helvoort is op 18 januari 2004 overleden

³⁴ Strikt genomen is *Molendreef* geen toponiem ('toponiem' betekent letterlijk: plaatsnaam), maar een hodoniem, dat wil zeggen: weg- of straatnaam

³⁵ W. Veekens, 'De Lunense Kampen. Een oud en nog bekend poldertoponiem', in: *Rosmalla*, jg. 12 (2002), nr.4, blz. 11-14

³⁶ Jaarlijkse Ledenvergadering d.d. 24 april 2002. In de *Nieuwsbrief* van juli 2002 wordt mijn verzoek herhaald

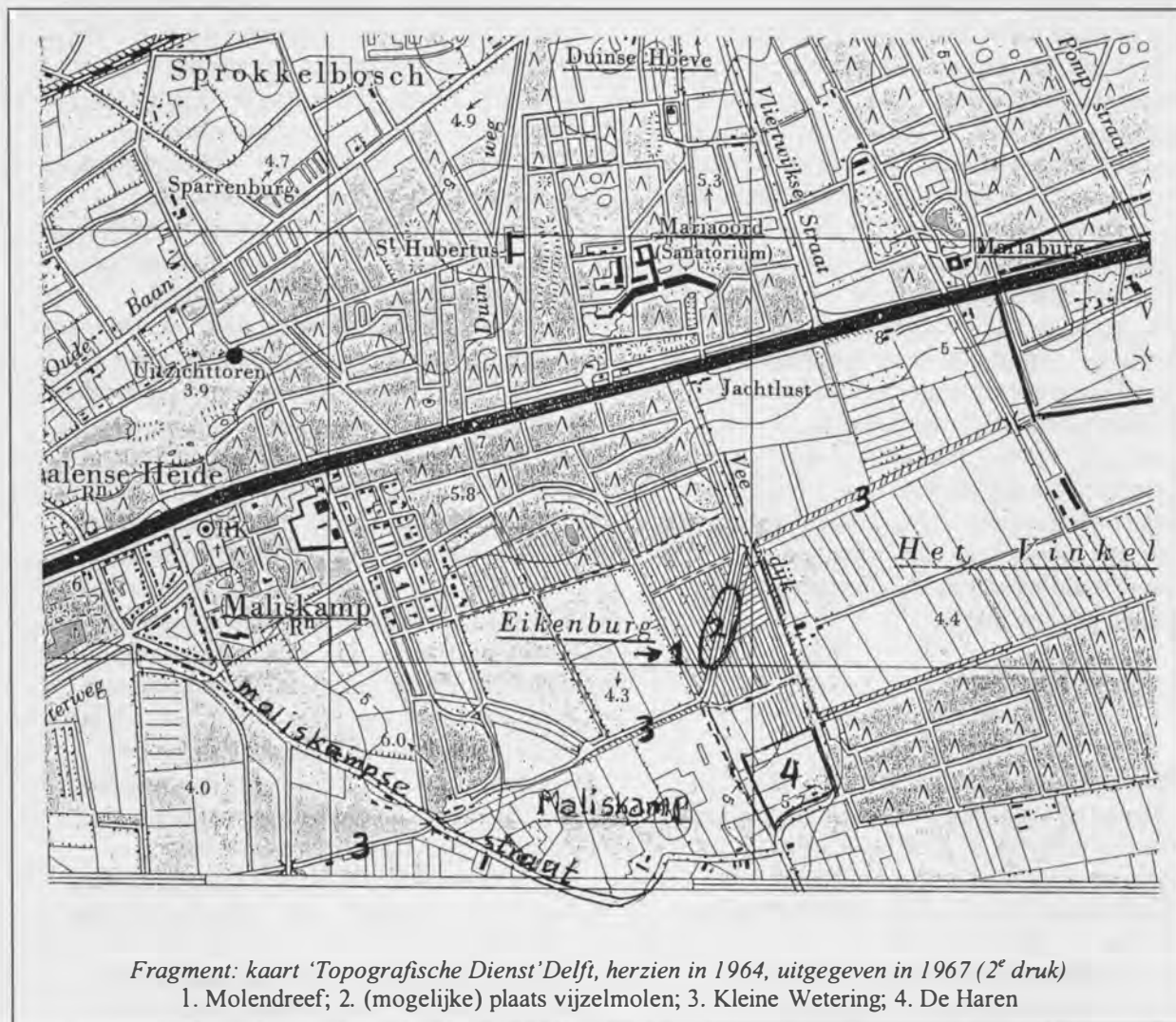
³⁷ H. de Werd, *Rosmalen in oude ansichten*, deel 3 (1980), nr.7

³⁸ Idem, *Rosmalen Vroeger* [1985], blz.287

³⁹ In die zelfde jaren is er een klein groepje nieuwkomers geweest dat de naam *Maliskamp* graag vervangen wilde zien door *Eikenburg*! (Zo ging toentertijd het gerucht in Maliskamp)

heer Van Helvoort. De heer Martien (Tiny) van Gerven (1948), gewoonde hebbende aan de Maliskampsestraat bij de brug over de Kleine Wetering, had een soortgelijk verhaal. Hij vertelde dat hij als klein manneke samen met

De relatief hoog liggende Molendreef loopt tegenwoordig langs de sportvelden van Maliskamp. Een gedeelte van het fietspad van de 'Berlicumroute' voert over de Molendreef.⁴¹ Ruw geschat is de dreef om en nabij

familieleden de Molendreef gebruikte om naar het 'sanatorium' (= Mariaoord) aan de Vlietwijksestraat te gaan. Opmerkenswaardig is dat Van Gerven steevast spreekt van het *Molenlaantje* / 't meulelaontje / en niet van de *Molendreef* / de meuledreef / zoals Van Helvoort dat doet.⁴⁰

⁴⁰ Gesprek met de heer Van Gerven op woensdag 31 december 2003

achthonderd meter lang en gemiddeld amper

⁴¹ Hierbij wil ik graag het voorstel doen om aan deze dreef een straatnaambord 'Molendreef' te laten plaatsen. Het zou, denk ik, de eerste naam in Maliskamp zijn die naar het uiterst schaarse cultuurhistorische Maliskampse erfgoed verwijst: een molen. Misschien dat de Rosmalense heemkundekring mijn suggestie bij de 'Commissie van Straatnaamgeving van de Gemeente 's-Hertogenbosch' aan de orde kan brengen

drie meter breed. Ze komt uit op het hier en daar met stenen beslagen zandpad dat het verlengde van de Lijsterbeslaan is. Eigenlijk is dit 'laantje' een opgeworpen wal zoals er zovele op de Eikenburg waren en nog zijn. In het verleden zijn er greppels gegraven om de lagergelegen natte, drassige gebieden te ontwateren. De uitgegraven grond werd naast de greppels opgeworpen waardoor er aarden ophogingen, wallen, ontstonden die men met hout beplante. Het hout werd om de vier jaar of zo gekapt (= schaarhout) en deed dienst als 'geriefhout'. Van dit hout voor eigen gebruik maakte men onder meer bezems en stelen voor schoppen, rieken, harken en bezems. Ook werd dit kaphout gebruikt voor het maken van 'mutserds', / musterts / in de volksmond, dit zijn takkenbossen. Deze (rijs)bossen werden dikwijls aangewend voor het stoken van de oven in de 'bakest', het bakhuisje op het boeren erf. Het wat dikkere hout leverde niet alleen materiaal voor omheiningen zoals palen, maar ook allerlei materiaal waarmee bijvoorbeeld reparaties aan de boerenwoning verricht konden worden.

3. VERWIJZING NAAR EEN ZELDZAME MOLEN

In het Gemeentearchief ('Stadsarchief') van 's-Hertogenbosch liggen stukken van het jaar 1842 die duidelijk maken dat de bijzondere molen op het Maliskampse landgoed Eikenburg een zogenaamde windvijzelmolen is.⁴² Op 11 maart 1842 gaat er een schrijven van de Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant naar het gemeentebestuur van Rosmalen naar aanleiding van een verzoek van Frans van Meeuwen. Deze heeft een rekest ingediend "streckende ter bekoming van vergunning tot het daarstellen van eenen door wind gedreven wordende Vijzelmolen op desselfs landgoed genaamd Eikenburg (...)." In een gemeentelijk register d.d. 19 maart 1842 is nagenoeg dezelfde formulering gebruikt:

⁴² Archief van de gemeente Rosmalen 1811-1932 (1939), inventarisnummer 1233, 1842

"(...) vergunning tot het daarstellen van eenen Windvijzelmolen op deszelfs [= Van Meeuwen] buitengoed Eikenburg alhier in Maliskamp."⁴³ Ingevolge de brief van de Noord-Brabantse Gedeputeerde Staten heeft het Rosmalense gemeentebestuur een proces-verbaal opgemaakt, gedateerd 31 maart 1842. Uit dit verslag blijkt dat een van de belanghebbenden bezwaren heeft gemaakt tegen de te verlenen vergunning aan Van Meeuwen, grondeigenaar te 's-Hertogenbosch. Het betreft Jan Willem Frans Jozeph van Hagens, grondeigenaar, wonende te Nuland op 'den Elsbosch'. Hier volgt een gedeelte van zijn 'aanmerkingen': [1] "(...) Dat hij vermeend dat wanneer gemelden waterloop [= de Kleine Wetering] in behoorlijke order zal zijn gebracht volgens waterpas met het noodige verval tot de Engelslandsche brug⁴⁴, de gronden in Eikenburg, welke minder laag zijn dan de gronden (...) van hem in het Vinkel, eene voldoende waterlossing zullen bekomen van het afloopende water, en dat het oplopende water dat vele schadens veroorzaakt, door eene deursluis beneden Coudewater te plaatsen, kan worden geweerd." [2] "Dat in deze stand van zaken het stellen van eene Vijzelmolen niet alleen ondoelmatig, maar zelfs schadelijk aan zijne belangen is, en [3] [dat] hij voor dit ogenblik op de in ordebrenging en verbetering van de voormelde waterloop aandringt, om daarna wegens het plaatsen van eene Vijzelmolen nader te kunnen besluiten." Een maand later, 26 april 1842, volgt het 'Extract uit het Register der Besluiten van de Gedeputeerde Staten' waarin staat dat de molen opgericht mag worden onder twee 'bepalingen': 1. "Dat de molen zoo ver van de

⁴³ Inventarisnummer 1175 folio 115, 1842: Register van processen-verbaal en bekendmakingen betreffende de schouwvoering (1835-1843)

⁴⁴ De Engelandse Brug lag in de omgeving van wat nu de Oude Bossche Baan en Stenen Kamerplas is. Hij lag over "den Ingelandschen Stroom" (onder meer zo nog vermeld in het Archief van de gemeente Rosmalen, inventarisnummer 1086, 8 juli 1930). De brug verbond het grondgebied van Rosmalen met dat van Berlicum

Wetering moet worden daargesteld, dat geene daarbij te maken vleugels of andere werken aan den afloop des waters in deselve hinderlijk zij, en 2. Dat indien het later blijken mogt dat ten gevol[g]e van de afmaling des waters door deze molen, er zich zandschellen, platen of andere hinderpalen in de Wetering nabij deselve mogten vertonen, den adressant [= Van Meeuwen] gehouden zal zijn die op te ruimen.”

Dat de vijzelmolen op de Eikenburg zo bijzonder en zeldzaam was, is omdat voor 1850 deze molen, naast die aan de Dieze, de enige vijzelmolen in de Meierij van 's-Hertogenbosch was.⁴⁵ Enkele jaren later wordt het landgoed Eikenburg met zijn zeldzame molen als volgt omschreven: “Landgoed, gemeente Rosmalen, nabij den straatweg van 's Hertogenbosch naar Grave. Het bestaat gedeeltelijk uit hooge en omtrent voor de helft uit lage gronden waarop eenige jaren geleden een vijzel- of schroefwatermolen is gesticht; eene zeldzaamheid in deze streken of hooge gronden.”⁴⁶

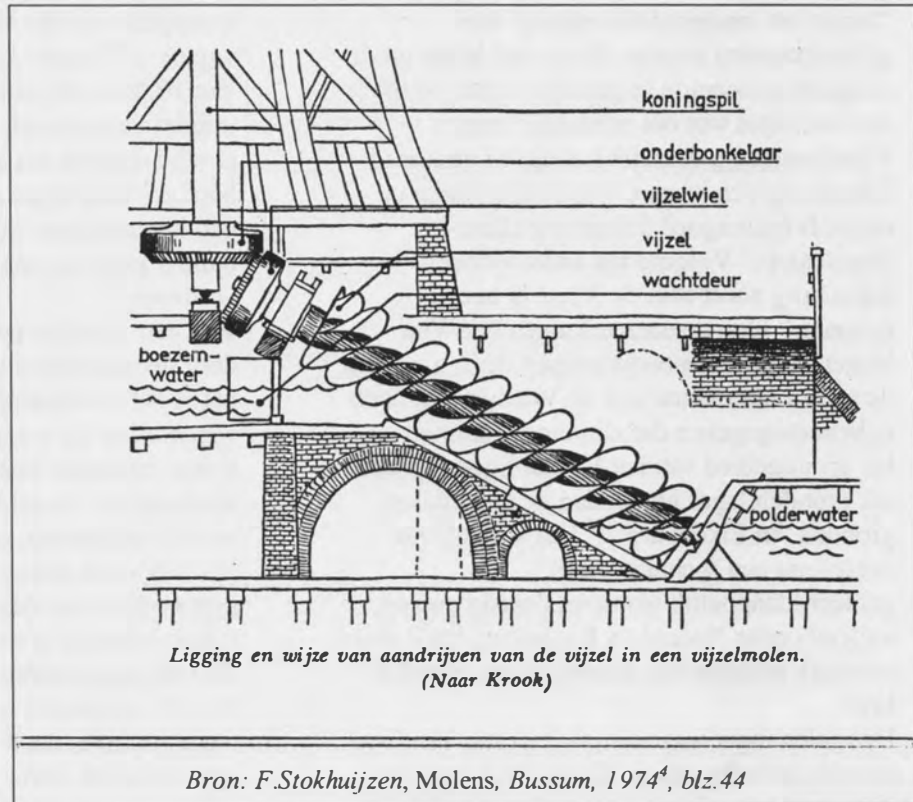
4. LIGGING VAN DE MOLEN

De ligging van de watermolen is niet nauwkeurig te bepalen, tot nu toe althans. Naar aanleiding van deze zin even een opmerking tussendoor. Ronduit teleurstellend is het te moeten constateren dat archiefstukken met

⁴⁵ A. v.d. Aa, *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, deel 9 (1847), blz. 648, trefwoord: ‘Rosmalen (Binnen-Polder-Van-)’

⁴⁶ Idem, deel 13 (Aanhangsel) (1851), blz. 768

betrekking tot het onderhoud van de bruggen over de Grote en Kleine Wetering als ‘vermist’ te boek staan op het Gemeentearchief te s-Hertogenbosch, ofschoon ze wel vermeld worden in de *Inventaris van het Archief van de gemeente Rosmalen 1811-1932 (1939)* door J. Mikkers, 1996, bladzijde 67. De vermissing geldt ook voor stukken met betrekking tot de reparatie van Rosmalense bruggen en sluizen,

en ook nog voor stukken over de schouwvoering betreffende wegen en waterlopen in de gemeente Rosmalen!⁴⁷

⁴⁷ Respectievelijk inventarisnummer 1185 (jaren: 1815 tot 1933), 1183 (1818 tot 1929) en 1173 (1815 tot 1923)! Hierbij past de opmerking dat het Gemeentearchief van 's-Hertogenbosch in dezen geen blaam treft. Reeds bij de controle in januari 1997 bij de ‘definitieve omnummering en materiële verzorging’ worden de nummers van de archiefstukken als ‘vermist’ genoteerd. Het spreekt voor zich dat de verdwenen stukken een groot gemis zijn voor het archiefonderzoek naar allerlei Rosmalense onderwerpen. Het is te gek voor

Mogelijk dat deze verdwenen stukken meer duidelijkheid hadden kunnen verschaffen over de locatie en andere zaken zoals bij voorbeeld hoe lang de molen er gestaan heeft.

Wat duidelijk is, is dat de molen ten westen van de huidige Veedijk gestaan heeft, immers “de belangstellenden en geërfden [hadden] hunne onbebouwde eigendommen tegen de Wetering langst het landgoed Eikenburg alhier in Maliskamp.”⁴⁸ Het voorzetsel *langst* in “langst het landgoed Eikenburg” kan geïnterpreteerd worden als *op* wat blijkt uit de al eerder genoemde fragmenten onder kopje 3 aan het begin van dat rubriekje: “eene Vijzelmolen op desselfs Landgoed genaamd Eikenburg”, en “eene Windvijzelmolen op deszelfs buitengoed Eikenburg alhier in Maliskamp.” Volgens het kadaster heeft Eikenburg nooit over de Veedijk heen gelegen.⁴⁹ Ook de aanmerkingen van Van Hagens hierboven onderstrepen de ligging van de molen ten westen van de Veedijk. Hij heeft te kennen gegeven dat zijn eigendommen op het grondgebied van het Vinkel liggen en dat die gronden lager liggen dan de te bemalen gronden “in Eikenburg”.⁵⁰ Het Vinkel, van oorsprong een ‘gemeint’, een gemeenschappelijk woest en drassig gebied, vallend onder Nuland en Rosmalen, heeft altijd oostelijk gelegen van de weg die nu Veedijk heet.

De molen moet waarschijnlijk gestaan hebben aan dat gedeelte van de Kleine Wetering dat diagonaal het gebied ten noorden van de niet meer bekende Haren doorsnijdt, mogelijk niet ver van het punt waar thans een brugje van de ‘Berlicumroute’ over de Kleine Wetering ligt.

woorden dat zoiets heeft kunnen gebeuren in nauwelijks één jaar tijd!

⁴⁸ Proces-verbaal opgemaakt door het Gemeentebestuur van Rosmalen op 31 maart 1842 naar aanleiding van de brief van de Gedeputeerde Staten d.d. 11 maart 1842. (Zie onder kopje 3)

⁴⁹ Anno 1832 heette deze weg: *Weg van Berlicum naar Nuland*. (Kadastrale minuutplan)

⁵⁰ Zie Proces-verbaal Gemeentebestuur Rosmalen (31 maart 1842)

(Voor de ligging van de Haren, zie kaartfragment)

5. VIJZEL EN VIJZELMOLEN

Bij gebrek aan voldoende archivalische bronnen zijn er maar weinig (bouw)technische gegevens bekend van de vijzelmolen. Een klein aantal gegevens heb ik kunnen vinden in het reeds in een eerdere voetnoot vermelde woordenboek van Van der Aa uit het midden van de 19de eeuw. De molen heeft een vlucht van 10,40 el, hij maalt het water op door middel van een zgn. tonmolen die 5 el lang, 1 el breed en over het kruis ruim 1 el is. De molen heeft tot taak ongeveer 40 bunder lage grond van het landgoed Eikenburg, dat ongeveer 90 bunder groot is, van overtollig water te verlossen.⁵¹

Wat een vijzel en een vijzelmolen is wordt door de omschrijvingen van deze begrippen uit het WNT verduidelijkt. Het WNT omschrijft *vijzelmolen* als volgt: “molen met wind of stoom bewogen waarin het wateropbrengend werktuig een vijzel is.”⁵² Het woord *vijzel* wordt omschreven met “een werktuig voor het opvoeren van water, bestaande uit een spil met gewoonlijk twee of drie evenwijdige schroefvlakken er omheen.”⁵³

Wat de geschiedenis van dit type molen betreft, schijnt het zo te zijn dat sinds 1634 de vijzel voor het eerst toegepast werd voor het opvoeren van water door molens naast de toen al bestaande methode met het scheprad. Eigenlijk is de vijzelmolen niet meer dan een uitgebreide toepassing van de schroef(gang) van Archimedes, de Griekse wis- en natuurkundige die leefde van circa 287 tot 212 voor Christus.⁵⁴ Nu zal het wel duidelijk zijn

⁵¹ A. v.d. Aa, *Aardrijkskundig Woordenboek*, 9 (1847), blz. 648. Ook H. de Werd heeft hierover het een en ander gepubliceerd in zijn *Rosmalen Vroeger* [1985], blz. 287-288

⁵² WNT = *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, deel 21 (1971), kolom 659

⁵³ Idem, kolom 652

⁵⁴ F. Stokhuyzen, *Molens*, (1974, 4de druk), blz. 34 en 43-44. Vergelijk de ‘Schroef van Archimedes’ in

waarom Van der Aa in het aanhangsel van zijn woordenboek (deel 13, 1851) spreekt van “een vijzel- of schroefwatermolen.” Een groot voordeel van het gebruik van een vijzel boven dat van een scheprad is, dat een vijzel het water een stuk hoger kan opbrengen dan een scheprad (= een rad met ‘schoepen’).⁵⁵

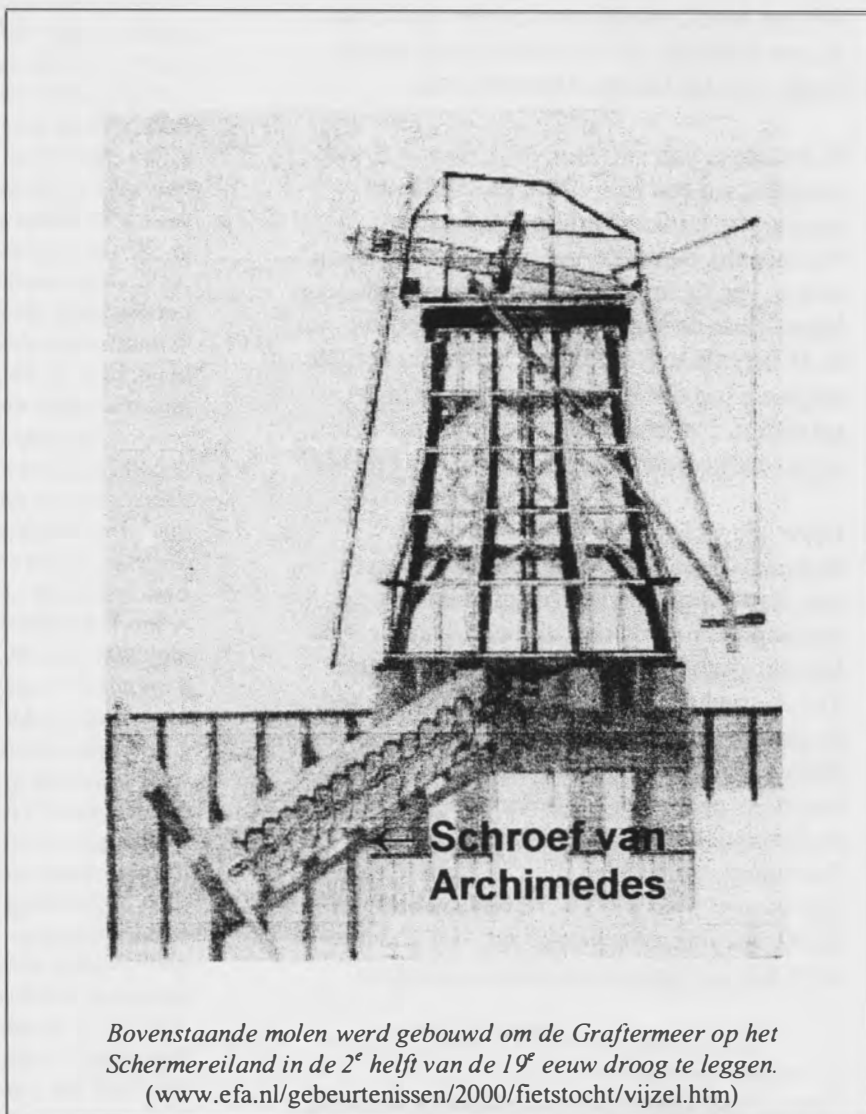
gestorven aimabele zegsman die zeer enthousiast en tegelijkertijd heel overwogen kon vertellen over alles wat met de Maliskamp te maken had: Piet van Helvoort.

Wim Veekens

6. BESLUIT

Andermaal is het belang aangetoond van toponiemen die in de volksmond nog bekend zijn. Het maakt niet uit of het om de naam van een stuk grond, een huis of een weg gaat. In het artikel over *Lunense Kampen* in een eerdere aflevering van dit tijdschrift bleek dat dit toponiem naamkundig gezien heel interessant is vanwege een oude persoonsnaam die erin schuilgaat.⁵⁶ In dit artikel blijkt de wegnaam *Molendreef* op de Eikenburg onder Maliskamp te verwijzen naar een bijzondere, zeldzame inrichting uit een betrekkelijk jong verleden: een vijzelmolen uit de beginjaren veertig van de 19de eeuw.

Naast de historische betekenis heeft het hooniem *Molendreef* nog een andere, bijzondere betekenis. De / meuledreef / zal mij blijven herinneren aan een veel te vroeg

Den Bosch op de hoek van de Pettelaarseweg en Hekellaan

⁵⁵ WNT, kolom 652

⁵⁶ Zie de voetmoot horend bij het *Voorwoord*

UIT DE KRONIEK VAN WILLEM MOLIUS

Op 23 december 2003 ontving ik als geschenk van de heer dr. J.G.M. Sanders (Rijksarchief in Noord-Brabant) het boek *Kroniek van Molius*.⁵⁷ Halverwege de 16^e eeuw beschrijft Willem Mool, priester van de Sint Jan, daarin de geschiedenis van zijn stad en haar naaste omgeving, het huidige Oost-Brabant.

In het kader van *700 jaar Birgitta van Zweden* brachten wij een bijzondere *Rosmalla* uit, waarin wij, dankzij de heer Jan Sanders voornoemd, dankbaar gebruik hebben mogen maken van de in het Nederlands vertaalde tekst betreffende de stichting van 'ons' klooster van de H.Birgitta te Rosmalen.⁵⁸ Deze tekst en de originele (op een tussengevoegd blad aangetroffen) Latijnse tekst staan in de nieuwe uitgave afgedrukt op de pagina's 138 t/m 141.

Op vrijdag 13 februari 2004 werd in de Statenzaal van het Noordbrabants Museum, naar aanleiding van het verschijnen van de genoemde kroniek, een studiemiddag over de belangrijkste Bossche kronieken gehouden. Tot de sprekers behoorden o.a. dr Jan Sanders en drs Annemarie van Lith-Drooglever Fortuijn. Laatstgenoemde vergeleek o.a. de beschrijvingen over het branden van Hintham en Rosmalen tijdens de Gelderse oorlog. Een citaat van hetgeen door Willem Moel in zijn kroniek (pg. 213) werd opgetekend schetst de ellende die de bewoners van o.a. Rosmalen zo'n 500 jaar geleden moesten ondergaan.

Martien Veekens

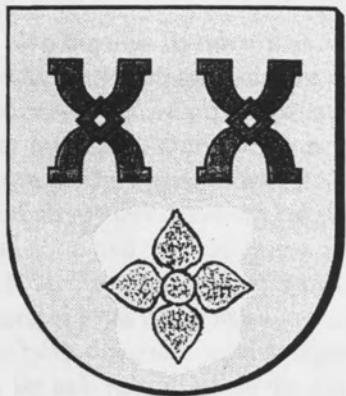
⁵⁷ mr. J.A.M. Hoekx, drs. G. Hopstaken, drs. A.M. van Lith - Drooglever Fortuijn en drs. J.G.M. Sanders, *Kroniek van Molius, Een zestiende-eeuwse Bossche priester over de geschiedenis van zijn stad* (tweetalige editie: Latijn-Nederlands), uitgegeven door Adr.Heinen, 's-Hertogenbosch december 2003

⁵⁸ Zie *De Kroniek van Willem Molius in Rosmalla*, jaargang 13 nummer 2 pagina 18 en 19.

"Strooptochten van de Geldersen voor 's-Hertogenbosch en het platbranden van de stadsmolens

In het jaar des Heren 1512, het jaar waarin de Bosschenaren door de Geldersen verslagen werden, trokken enige Gelderse soldaten als plunderende rovers over hun grenzen naar het gebied van 's-Hertogenbosch. Na enkele dorpen, te weten Rosmalen en Hintham, te hebben platgebrand, verwoestten zij ten slotte schandelijk alles tot bij de poorten van de stad zelf, waarbij zij ook de stadsmolens in brand staken. Toen de poortwachter van de Hinthamerpoort, bevreesd voor de vijand, de poort wilde sluiten, werd hij door de Geldersen neergestoken en afgemaakt. Bij de komst van de vijanden schrokken de poorters op en snelden bij het luiden van de klok gewapend naar de muren. Er ontstond angst en beven in de stad. Verscheidenen probeerden over de muren heen en door de moerasen weg te vluchten, sommigen verborgen in kuilen die zij groeven en in putten hun kleinoden, geld en dierbare bezittingen en bedekten die met zand. Anderen, in het vermoeden dat de stad belegerd of bestormd ging worden, hulden zich in kovels, schoren hun hoofden kaal en deden alsof zij monniken waren. Het gejammer en geweeklaag van de vrouwen waren zonder maat en hielden maar niet op en zo, dat de poorters, die het van zoveel geschreeuw op de zenuwen kregen, alle hoop om zichzelf en hun bezittingen te kunnen verdedigen lieten varen. In het raadhuis ontbrak het (om maar niet te spreken van trouweloosheid of bedrog van de magistraat) aan kruut voor het geschut. Het ontbrak aan kogels, zodat de poorters gedwongen werden met papier of ander goedkoop materiaal het geluid van geschut na te bootsen. Het ontbrak aan garnizoenssoldaten voor de verdediging van de stad. En zo kwam het dat allen aan hun behoud begonnen te wanhopen. Toen de Geldersen niemand, een enkele uitgezonderd, een uitval uit de stad zagen doen, bliezen zij ten slotte de aftocht en lieten de stad verder met rust. Op afschuwelijke wijze plunderden zij de omliggende dorpen, aangezien zij niets ontzagen, heilig noch profaan, en overal doodden zij de bewoners of voerden hen gevangen met zich mee. Zij brandden zelfs een groot aantal dorpen af met kerk en al."

HET WAPEN VAN WILLEM MOLIUS

In zilver twee molenijzers van sable en een
Maaslands Vierblad van keel

Tijdens het symposium van 13 februari 2004 werd vanuit de zaal de vraag gesteld waarom het wapen van de schrijver niet in de kroniek-uitgave was opgenomen. In deze Rosmalla het wapen zoals Molius dat heeft gevoerd.

De inleiding op de kroniek bevat een beknopte stamboom waaruit blijkt dat Willem Moel en Mechteld van Herpen niet alleen de ouders waren van Willem Molius, maar ook van Anna en Jutta. Een tekening van zerk nr. 130 in *De grafzerken in de Kathedrale Sint Janskerk van 's-Hertogen-bosch* (door C.F.X. Smits uitgegeven in 1912) laat een alliantiewapen zien van Jutken Willem Mools waarop twee molenijzers (veelvuldig voorkomend in de Meierij) en het Maaslands Vierblad (bij de meeste Rosmalenaren zeer bekend). Het wapen van Wilhelmus Mool (identiek aan dat van Jutta) staat (in kleur) afgebeeld in (de kopie van) het *Oud Wapenboek van de Illustere Lieve Vrouwebroederschap* (depot Rijksarchief in Noord-Brabant) pagina 18.

Martien Veekens (WOGH)

“OPT KAUDEWATER GEVANGEN”

OOK DAT KON OP HET KLOOSTER COUDEWATER GEBEUREN

Normaliter vind je maar zelden aantekeningen over gebeurtenissen in en om kloosters. Het zijn vaak toevalstreffers en dan moet je in de oude Brusselse archieven heel systematisch post voor post doorzoeken.

Zo vond ik bij het indiceren van de Meierijse schoutsrekeningen⁵⁹ een interessant berichtje rond het klooster Coudewater, namelijk dat Gheenken van Bladel en Reynken Jan Nuwaertssoen samen te Berlicum een zekere Bernaertssoen hebben doodgeslagen.

Daarop volgde natuurlijk nader onderzoek door de schout van Maasland om de strafmaat te kunnen vaststellen. Tijdens dat onderzoek constateerde men, misschien wel tot eenieders verbazing, dat genoemde Reynken een monnik was, die op Coudewater verbleef en uiteindelijk binnen de muren van zijn klooster gevangen werd genomen.

De letterlijke tekst luidt: “van Gheenken van Bladel ende Reynken Jan Nuwaertssoen hebben tot Berlichem doitgeslagen Bernaertssoen ende Reynken voirs. is een monnick opt Kaudewater ende is in syn cloester gevangen”.

Henk Beijers

⁵⁹ Rijksarchief in Noord-Brabant, toeg.nr. 1107 (Brabantse bronnen in Brussel), Rekenkamer Delen, Meierijse schoutsrekening 12994 fiche 3 regel 2 blad 9 anno 1469-1470

VOOR U GEHOORD - 33

TE LAOT

't Waar daags vur Kërsemis toen ik in de nòmidgeg nog eefkes wè boodschappe mos doen bè de Super. De grootste drukte waar voort achter de rug en zodoende waar ik zò geholpe. Vlak bè d'n utgang stonde nog veul kerststukjes utgestald. Terwijl ik ze zò eefkes stond te bewondere kwaam Nori Verputte op me toe gelope. Nò wè gepraot te hebbe over koetjes en kalfjes zin ik tege Nori detter nog veul kerststukjes onverkocht zò:n bléève en detter nò de Kersemis vanzelfsprekend nie veul vraog meer naor zò zèn. "Ik denk 't ok nie," zin Nori, "want dan komme ze mi de gest ès 't broo:d al in de ove li."

OVER D'N DUVEL GESPROKEN

In 'ne vurrige *Rosmalla* hebben we al kennis gemaakt mi engeltjes en duvels. Deze keer wil ik me beperken tot de duvel(tjes). Ik wil nie zegge dettiej populair is, mar aon de haand van de veule utdrukkingen en gezegden valt 't nie te loochenen de't toch 'ne goeie bekende is. *Hij zit op 'ne cent es d'n duvel op z'n ziel.* Hij is erg gierig, 't is 'ne grote Griek. Hij is zo gierig es de pest. *Dè mag d'n duvel weten.* Niemand weet het. *Erges d'n duvel over in hebben.* Aan iets gruwelijk de pest hebben. *Hij zò de rook nog ut de hel haolen, ok al stond d'n duvel er vur.* Die man is tot alles in staat. *Es ge over d'n duvel sprikt, rammelt z'n ketting.* Zegt men van iemand die juist binnenkomt, als men het over hem heeft. *'n Kooij vrouw makt van 'ne engel 'nen duvel.* Als een vrouw kwaad wordt, is ze tot alles in staat. *'t Geld brengt iemes in de hel.* Om geld te krijgen doen sommige mensen alles.

Wór geld is, is d'n duvel, wór gin geld is, issie dúbbel. Hij is er in feite dus altijd. *D'r is gin kerk zò klèin, of d'n duvel baauwt er 'n kapel.* Tegenover een kerk vindt men altijd wel een kroeg. *Es 't regent es de zon skènt, dansen de duvels in de hel (is het kermis in de hel)* Of, wat ook wordt gezegd: dan doen de duvels de ronde. *Bang zèn es d'n duvel van 't kruis.* *Hij weert zich es den duvel in 'n wéewòttervat.* Hij gaat nogal te keer. *Tussen twèilef en één zen de duvels op de bee:n. (en dan nie allin)* 's Nachts tussen twaalf en een is het gevaarlijk buiten. *'t Is 'n hèllig vat, mar d'n duvel hitter de baand um gebracht.* Dit zegt men van iemand die schijnheilig is. *D'n duvel sket alted op dezelfde hoo:p.* Waar geld is, komt steeds meer bij. *'t Is gemènt, zin d'n duvel en ie naam d'n deurwaarder mee.* Deurwaarders zijn nergens goed gezien. *D'r is ginne duvel die zò hiet.* Dit wordt gezegd over iemand met een nooit gehoorde naam. *Ze is d'n duvel ut de pan gesprongen.* Ze is iedereen te slim af. *Hij grijnst es d'n duvel tegen 't morgenrood.* Hij zet een heel lelijk gezicht bij een zaak waar hij geen zin heeft. In de volksoverlevering speelt de duivel zijn rol in de nacht; *zodra 'n haan kraait, is zijn rijk uit.* Vandaar dat hij zich onbehagelijk voelt bij 't zien van 't morgenrood. *D'n duvel um wééjwotter vraogen.* Iemand medewerking vragen, terwijl je weet dat hij tegen is. *D'n duvel ligt te piekeren in de geldkist van de vrek.* Hoe nog meer geld bijeen te schrapen. *Lustig gelee:fd en zalig gestürve hi d'n duvel de mèrt goewd bedurve* Op het einde van zijn leven is hij hem toch nog ontglipt.

KAPOT GEDONDERD

“Is onze vodder nou nog nie terug,” zin Grada tegen Bets, de buurvrouw, die net eefkes aon kwaam loepe vur wè eier. “Hij hà toch al lang terug moete zèn. Hij kent ‘t weer es gin aander en hi die onweersbui toch ok goed aon zien komme.” “Och, “ zin Bets, “Hij zal wel erges geschuld hebbe.” En d’r woorde waare nog nie kaauw of ‘t weerlichtte en mee daarop ‘ne knal van je welste en ze verschoet er zo van dè ze d’r eier in d’n herd liet valle. “Ik ben d’r niks gerust op,” zin Grada. “Es ‘m mar niks overkomme is. En ‘t kan ok zen dètter iets mi de koei aon de haand is.” Ze hà ‘t nog nie gezeed of ze heurde aachter iemes binnenkomme. Ze liep naor aachtere, mar ze krieg nog gin kans um iets te vraoge, want hij riep zo hard essie kon: “Loop vlug naor hier neeve en belt d’n veearts dettie aachtermeakaare kumt.” Bets ha’t nog mar hallef geheurd of ze rende bekant d’r been onder d’r gat ut en zo goed es baote aojem belde ze de veearts um toch mar gaauw naor Jentje van Keeskes te komme, “want ik geleuf detter ‘n koew kapot is gedonderd.” Grada waar intusse op stal aongeland en zaag dè Jentje ‘n koew mee naor huis ha gebrocht die op kalleve stond, mar hulp noddig hà van de veearts. Eefkes nodderhand kwaam Bets de stal opgeloape en zin: “Dè zal veul geld koste es zo’n koew kepot gedonderd is.” “Mar Bets, wie zi detter hier ‘n koew kepot is gedonderd ...Dè hedde toch nie tegen de veearts gezeed?” Ge hegget mar hallef geheurd en mar gaauw weggeloope. *Ge hèt de romme heure klotse, mar ge wit nie waor de strekels hange.*

LIEVER LUI ES MUUJG

Janoom die neeve ons woont kumt elke saoterdag klokslag 6 uur, dè’s zogezeed opgeleed pandoer, naor ons um te jokere. “Ge bent vruug vandaag,” zi ons moeder, “mar dè kumt goed ut, want ik moet nog ‘n kiep slachten en dan kunde gè mooi eefkes helpen.

Es ge dan uurst die maand mi èipel in de schuur brengt dan breng ik vast ‘t wotter aon de kook.” Ik zaag al meteen dettiej daor nie veul zin in hà, en hij zin al : “Ik heb aanders m’n goei kleere al aon.” “Dan zet ze maar op de kreuge en laot dè zomar in de schuur staon, dan rùimt onze vodder dè merge wel op. Toen ie daor mi klaor waar zin ik: “Es ge nou eefkes die aauw kiep mi bekant gin veere vangt, dan haol ik ‘n scherp mes um die kiep te slachten.” “Gè bent er wel aachter,” zinnie, “mar ik kom um te jokere en nie um kiepe te vangen.” Mar hij kon toch slecht nee: zeggen, ‘t waar trouwens z’n èige schuld, dan hattie mar nie zò vruug moete komme, en te lange leste hattie die kiep toch weete te vangen. “En es ge nou daluk die veere en d’n andere rommel eefkes oprùimt dan was ik m’n haand en kunne we gaon jokere.” zin ons moeder. Nou is Janoom lui utgevalle, hij is liever lui es muujg, en ik zaag ‘m neuteluk worre. “Zo erreg is ‘t toch ok weer nie en ge zult er oewen blaos nie aon scheure en oew neuj zulle d’r ok nie van krake.” zin ons moeder. En verder zin ze mar niks mer en ze docht bè d’r èige: *Lui zweet is gaauw gereed.*

Los van dit verhaal enkele uitdrukkingen en gezegdes over luiheid.

Lui en lekker, geen ding gekker. (G.Gezelle)
Wie lui is en ook nog het lekkerste eten begeert, dat bestaat niet. *‘n Lui voerman spant liever uit dan in. ‘n Lui lijfen ‘n warm bed zijn goede vrienden. (G.Gezelle)* De luiheid gaat zo traag dat de armoede ze spoedig achterhaalt. Lui, lekker en veul te meugen, zèn drie dinge die nie deugen. Luiheid verarmt, arbeid verwarmt. Armoede is luiheidsloon. Zonder werk geen honing. (Denk aan de bijen). Die niet werkt met vlijt, die is zijn boterham kwijt. Tegen d’n avond en den noen, Heeft de luiaard meest te doen. (Ja, dan is er te eten) Vlugge eters, zijn vlugge werkers. Vlug ter tand, vlug ter hand.

Harry Coppens

HEEMKUNDEKRING ROSMALEN

DANKT ZIJN SPONSORS

- Heijmans Nederland BV
Graafsebaan 13, 5248 JR Rosmalen
- Woningstichting De Kleine Meierij
Weidestraat 2, 5241 CB Rosmalen
- Bouwmans Oliehandel BV
Westeind 3, 5245 NL Rosmalen
- Brasserie Restaurant 'De Coelenborgh'
Schoolstraat 34, 5243 VC Rosmalen
- Van Creij & Van Hoek BV
Huisbergenweg 6, 5249 JR Rosmalen
- Eijkelenburg Dura Bouw BV
Stationsplein 1, 5241 GN Rosmalen
- W. Gloudemans BV
Hintham 117a, 5246 AE Rosmalen
- Sanidrôme Van Grinsven BV
Raadhuisstraat 4c, 5241 BL Rosmalen
- Aann.bedr. P. Hoedemakers en Zn BV
De Grote Elst 40, 5246 JP Rosmalen
- Huijbregts Notarissen
Hoff v. Hollantlaan 5, 5243 SR Rosmalen
- Piels BV
Friezenstraat 7, 5249 JT Rosmalen
- Boek- en Kantoorvakhandel Robben
Molenhoekpassage 23, 5242 CZ Rosm.
- Hoveniersbedrijf Sequoia
Polluxstraat 4, 5243 XJ Rosmalen
- Foto Stijntjes
Molenhoekpassage 4, 5242 CZ Rosmalen
- Timmers Bouwbedrijf BV
Heikampweg 6, 5249 JX Rosmalen
- Gebr. Voets Weg- en Waterbouw
Vinkenveld 4, 5249 JP Rosmalen
- Café 't Zonneke
Hintham 36, 5246 AC Rosmalen
- Rosmalen Bouw
Saffierborch 32, 5241 LN Rosmalen
- René Holweg Transport BV
Eikenburglaan 9 a-c, 5248 BJ Rosmalen
- Grieks Speciaal Restaurant
Rodenborchweg 35, 5241 VN Rosmalen
- Venrooij Installatie Techniek BV
Heikampweg 3, 5249 JX, Rosmalen
- Ginderzande BV
Raadhuisstraat 51, 5241 BK Rosmalen
- A.C.A. Driessen
Handelskade 11, 5211 TH, 's-H.bosch
- Spar Langenhuysen
Hoogstraat 64, 5241 CT Rosmalen
- Dhr J. Verbiesen
Molenstraat 34, 5242 HA Rosmalen
- Dhr Th. Heijmans
Oude Baan 39, 5242 HT Rosmalen
- Dinos BV
Weidestraat 2, 5142 CB Rosmalen
- Apotheek Rosmalen-Berlicum
Oude Baan 9, 5242 HT Rosmalen
- Haarmode Peter van Wanrooy
Striensestraat 15, 5241 AW Rosmalen
- Soos Satisfaction
Fort Alexanderstraat 31, 5241 XE Rosm.
- V.H. Infra BV
Postbus 58, 5240 AB Rosmalen
- A.G.H.J. van Zuijlen
Dorpsstraat 41, 5241 EA Rosmalen
- Donatus Ond.Verz.Mij
Hoff van Hollantlaan 8, 5243 SR Rosm.
- Horeca Belangen Vereniging Rosmalen
Amstellaan 70, 's-Hertogenbosch
- Dierenspecialzaak v.d. Berg
Oude Baan 3, 5242 HT Rosmalen
- Croonen Adviseurs BV
Postbus 435, 5240 AK Rosmalen
- Linnenbank Elektrotechniek BV
Biestkampweg 15, 5249 JV Rosmalen
- Ginderzande BV
Raadhuisstraat 51, 5241 RK Rosmalen
- Electro World Verhallen
Verl.v.Meeuwenstr. 2, 5241 TG Rosmalen
- Boundless Business Consultancy
Veemarktkade 8, 5222 AE 's-Hert.bosch